

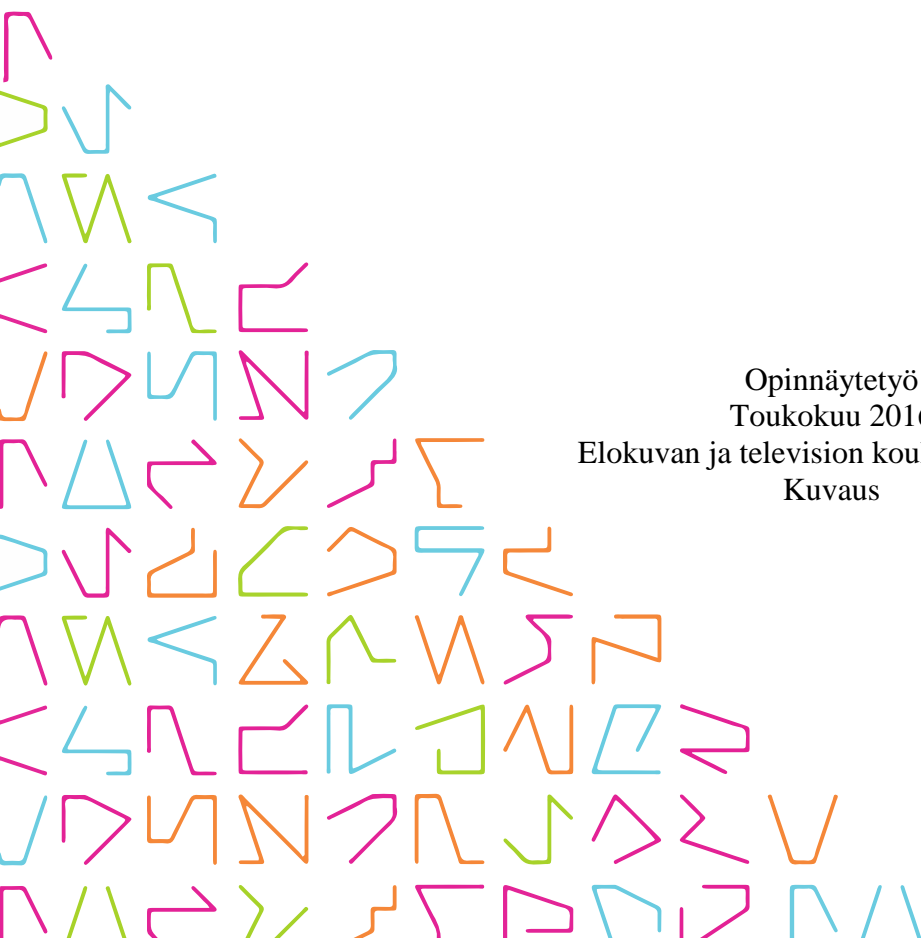
TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

ELOKUVAPAJA ASPERGER-OSALLISTU- JILLE

Pajaohjaajan ajatuksia

Ville Lamminmäki

Opinnäytetyö
Toukokuu 2016
Elokuvan ja television koulutusohjelma
Kuvaus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Elokuvan ja television koulutusohjelma
Kuvaus

VILLE LAMMINMÄKI:
Elokuvapaja Asperger-osallistujille
Pajaohjaajan ajatuksia

Opinnäytetyö 55 sivua, joista liitteitä 14 sivua
Toukokuu 2016

Opinnäytetyön tavoite oli tutkia pajaohjaajan näkökulmasta niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat kuntouttavan kokemuksen järjestettäessä elokuvatyöpajaa Asperger-diagnoosin saaneille henkilöille. Opinnäytetyössä kerrotaan Autismin kirjosta ja Aspergerin oireyhtymästä, käsitellään elokuvakasvatusta, sekä kerrotaan elokuvapajan järjestämisestä käytännössä.

Aihetta käsitellään lähdekirjallisuuden, sekä kahden Tampereella vuosina 2014–2015 järjestetyn Asperger-elokuvatyöpajan kautta, joista jälkimmäisen osallistujien haastattelu sisältyy opinnäytetyöhön.

Tuloksena havaittiin sosiaalisen vertaistuen, onnistumisen kokemusten ja elokuvan kautta tapahtuvan reflektion sekä itseilmaisun merkitys Asperger-henkilöiden toimintakyvyn parantumiseen.

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme of Film and Television
Option of Cinematography

VILLE LAMMINMÄKI:
Film Workshop for Asperger Participants
Thoughts of a Workshop Leader

Bachelor's thesis 55 pages, appendices 14 pages
May 2016

The goal of this thesis was to study the aspects that comprise a rehabilitative film workshop experience for persons with Asperger syndrome, from the point of view of the workshop leader. The thesis describes the Autism spectrum, Asperger diagnosis, goals of film education and the practical organizing of an Asperger-film workshop.

Research was based upon source literature and two workshops organized in Tampere during 2014-2015. Interviews conducted in the latter workshop were included as a part of this thesis.

Study results show the importance of social peer support, experiences of success, reflection and expression of self through the film-medium in improving functional ability in people with Asperger's.

Key words: asperger, autism, film workshop, rehabilitation, film education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	ASPERGER OSANA AUTISMIN KIRJOA	7
2.1	Autismin kirjo	7
2.2	Aspergerin oireyhtymä	10
2.3	Asperger oppijana	13
3	ELOKUVAKASVATUS JA TYÖPAJATOIMINTA	16
3.1	Taidetta vai viihdettä?.....	16
3.2	Elokuvakasvatus AS-pajassa	17
3.3	Pajaohjaajan rooli	19
4	PAJAN ENNAKKOSUUNNITTELU JA TOTEUTUS	21
4.1	Tavoitteiden asettaminen	21
4.2	Aikataulut	21
4.2.1	Omavoiman pajan aikataulutuksesta.....	22
4.2.2	Vuoden 2015 pajan tapaamisten aikataulu.....	23
4.3	Dokumentti, fiktio vai jotain siltä väliltä?	24
4.4	Ryhmä koko	26
4.5	Opetuskäytännöt	27
4.6	Opetustilat	29
4.7	Kuvauskalusto, luvat ja sopimukset.....	30
4.8	Pajan aloitus	31
4.9	Luennot ja harjoitteet	32
5	PAJALAISTEN KOKEMUKSIA	33
5.1	Osallistujakysely	33
5.2	Haastattelut	34
6	POHDINTA.....	39
	LÄHTEET.....	41
	LIITTEET	42
	Liite 1. Tehtäväkysely	42
	Liite 2. Pajalla opettavat aiheet	43
	Liite 3. Osallistujakyselyn tulokset.....	48
	Liite 4. Haastattelun kysymykset	55

1 JOHDANTO

Tutkin opinnäytetyössäni niitä elokuvatyöpajan järjestämiseen liittyviä tekijöitä, jotka mahdollistavat kuntouttavan oppimiskokemuksen autismin kirjon kuuluville osallistujille, erityisesti Asperger-henkilöille (tästä lähtien myös AS-henkilö).

Kiinnostukseni AS-henkilöiden kanssa työskentelyyn on lähtöisin kotitaustastani. Veljelläni diagnosoitiin Aspergerin oireyhtymä 15-vuotiaana vuonna 2008. Diagnoosi tarjosi selityksen moniin arjen ja koulunkäynnin vaikeuksiin ja avasi mahdollisuuden kuntoutuksen ja tuen saamiseen. Kuten usein diagnoosin selvittyä, huomasimme myös lähisukulaisellamme, isällä, olevan monia AS-ihmiselle ominaisia piirteitä. Aspergerin oireyhtymän vaikeuksia sekä sen suomia vahvuuksia läheltä seuranneena haluan osaltani mahdollistaa mahdollisimman monen diagnosoidun ja toistaiseksi diagnosoimattoman AS-henkilön pääsyn tuen piiriin. Toivon tämän työn antavan lukijalle perustiedot Aspergerin oireyhtymästä ja autismin kirjon häiriöistä sekä avaavan yhtä mahdollista tapaa tarjota tukea kulttuuritoiminnan kautta.

Käytän aineistona kokemuksiani kahdesta elokuvapajasta, jotka järjestin Tampereella Omavoima Ry:lle keväällä vuosina 2014 ja 2015. Järjestin pajat yhdessä työparin kanssa kahdeksalle osallistujalle, joiden kanssa kokoonnuimme kymmenen kertaa, tuottaen ensimmäisessä pajassa yhden fiktiolyhytelokuvan ja jälkimmäisessä kaksi lyhytdokumenttia. Käsittelen tässä työssä pääasiassa kokemustani vuodesta 2015. Viittaan kuitenkin myös vuoden 2014 pajaan. Ellen toisin mainitse, tarkoitan pajasta puhuessani vuotta 2015.

Vuonna 2014 työparinani oli käsikirjoituksen opiskelija Matti Koskinen. Matilla oli aikaisempaa kokemusta elokuvapajatoiminnasta ala-asteikäisten kanssa. Seuraavana vuonna järjestin pajan leikkausta opiskelevan Heikki Kiviniityn kanssa. Heikki on toiminut vapaaehtoisena autismin kirjon henkilöiden parissa.

Toisessa luvussa avaan Aspergerin oireyhtymää diagnoosina ja siihen liittyviä ominaispiirteitä. Käyn läpi AS-nuorta oppijana, sekä ryhmässä tapahtuvan oppimistilanteen sosiaalista ulottuvuutta ja siihen mahdollisesti liittyviä haasteita. Tämän jälkeen käsittelen eri

näkökulmia elokuvakasvatukseen ja tuon esille päämääriä, toimintatapoja ja asioita, joita jokaisen kasvattajan kannattaa mielestäni pohtia.

Neljännessä luvussa kerron omasta kokemuksestani pajan vetäjänä. Esittelen näkemyksiäni ennakosuunnittelusta, opetussisällöstä, kuvauskalustosta, luvista ja vakuutuksista, tauoista ja ryhmäkoosta. Vertailen myös dokumentin ja fiktion eroja opetuksen välineinä. Viimeisessä luvussa annan äänen pajan osallistujille. Käyn läpi kyselyn ja haastattelujen kautta osallistujien kokemusta pajasta. Tavoitteenani on saada selville, kuinka merkitykselliseksi osallistujat itse kokevat elokuvapajan ja kuntouttavan kulttuuritoiminnan.

2 ASPERGER OSANA AUTISMIN KIRJOJA

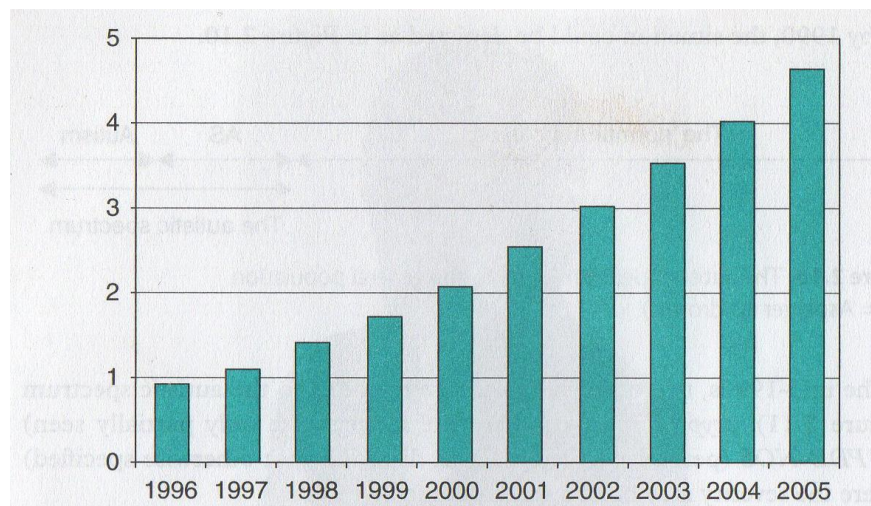
2.1 Autismin kirjo

Autismin kirjo on sateenvarjokäsite (laaja käsite), jonka alle mahtuu useita autonomisen eli tahdosta riippumattoman hermoston kehityshäiriöitä. Muodoltaan autismin kirjo on spektri, jossa siirtymät diagnoosien välillä eivät ole selvärajaisia.

Professori Simon Baron-Cohen (2008) Cambridgen yliopistosta tarjoaa kirjassaan *Autism and Asperger Syndrome (The Facts)* seuraavan tavan jakaa autismin kirjo kuuteen alaryhmään.

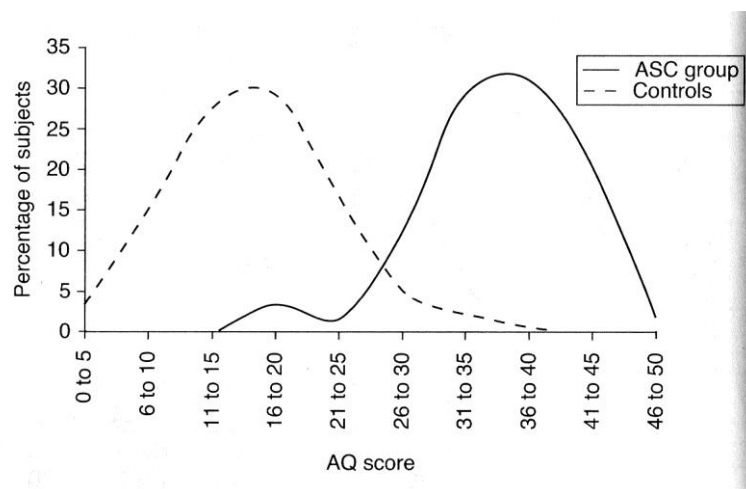
- Aspergerin syndrooma, eng. Asperger syndrome (älykkyysosamäärä yli 85, ei kielellistä viivästystä)
- Lievä autismi, eng. high functioning autism (älykkyysosamäärä yli 85, kielellistä viivästystä)
- Keskivaikea autismi, eng. medium functioning autism (älykkyysosamäärä 71–84, kielellistä viivästystä on tai ei ole)
- Vaikea autismi, eng. low functioning autism (älykkyysosamäärä alle 70, kielellistä viivästystä on tai ei ole)
- Epätyypillinen autismi, eng. atypical autism (oireiden tavallista myöhäisempi ilmaantuminen, tai vain yhden autismin ydintekijän läsnäolo)
- Laaja-alainen kehityshäiriö, eng. pervasive developmental disorder, eli PDD-NOS (autistisia piirteitä liian vähän selkeän Asperger- tai autismidiagnoosin tekemiseksi, mutta silti enemmän kuin valtaväestöllä). (Baron-Cohen 2008, 14.)

Autismin kirjon diagnoosien määrä on kasvanut 30 vuodessa radikaalisti (kuvio 1). Aikaisemmin harvinaisena (4 tapausta 10 000:sta) pidetyn tilan esiintyvyys on yleistynyt (1 tapaus 100:sta). Todennäköisesti syynä tähän ei ole autismin voimakas lisääntyminen, vaan diagnosikeinojen parantuminen ja yleistyminen, sekä tarkkarajaisen diagnoosin muuttuminen spektrijatteluksi. Näin useammat vähemmän autistisia piirteitä omaavat henkilöt ovat saaneet diagnoosin ja sitä kautta apua ongelmiinsa. (Baron-Cohen 2008, 25.)

KUVIO 1. Autismin kirjon diagnoosien määrä (per 1000 6–11 -vuotiasta lasta) Yhdysvalloissa vuosina 1996–2005 (Baron-Cohen 2008, 26)

Autismidiagnoosia tehdessä tutkitaan, kuinka monta autistista piirrettä potilaalla on. Työkaluna tutkimuksessa käytetään mm. Autism spectrum quotient (AQ) -pisteystystä, jossa henkilö vastaa viiteenkymmeneen esitettyyn väittämään joko kyllä tai ei. Mitä enemmän autistisia piirteitä henkilöllä ilmenee, sitä suurempi on AQ-pistemäärä. Meillä kaikilla on näitä piirteitä vaihtelevissa määrin ja suurin osa neurotyypillisistä, ”tavallisista”, ihmisistä saa pistemääräksi 16–23 (viidestäkymmenestä), kun autismin kirjon diagnoosin saaneet henkilöt sijoittuvat useimmin välille 26–50 (Baron-Cohen 2008, 31–32). Kuviossa 2 nähdään diagnosoitujen ja diagnosoimattomien AQ-pisteiden jakauma.

KUVIO 2. Autismin kirjon diagnosoitujen sekä diagnosoimattoman väestön jakautuminen AQ-pisteiden mukaan (Baron-Cohen 2008, 32).

Varsinkin monilla aikuisilla AS-henkilöillä ja lievästi autistisilla ei vieläkään ole diagnoosia. Usein diagnosointi tällaisissa tilanteissa tapahtuu henkilön omasta aloitteesta. Syynä on usein halu ymmärtää omaa erityislaatuista ja saada apua arjen ongelmiin. Diagnoosista on hyötyä vain, jos se mahdollistaa kohdehenkilölle tarvittavan tuen saamisen. Jos autismista ei aiheudu kärsimystä, diagnoosin teko ei ole välttämättä edes tarpeellista. Näin ollen kaksi henkilöä, joilla on sama AQ-pistemäärä (esimerkiksi 38 pistettä 50:stä) eivät molemmat välttämättä tarvitse diagnoosia, jos toiselle ei aiheudu oireista haittaa. Jos autistisen henkilön elämä helpottuu ja hän ei koe enää tarvitsevansa tai halua- vansa diagnoosia, se voidaan myös joissain tapauksissa poistaa. (Baron-Cohen 2008, 44.)

Autismin kirjon häiriöt ovat nykytiedon mukaan todistettavasti elimellisiä sairauksia. Niiden diagnosikeinot ovat kuitenkin vielä toistaiseksi psykiatrisia, sillä tarpeeksi yksiselitteistä biologista seulontamenetelmää ei ole löytynyt. Autismin uskotaan muodostuvan monen osa-alueen summana. Muun muassa geeniperimä, sukupuoli, ympäristötekijät sekä sikiökehitykselliset poikkeavuudet todennäköisesti vaikuttavat tilan kehittymiseen. Autismi on miehillä noin neljä kertaa yleisempää kuin naisilla (Baron-Cohen 2008, 31–35). Vuonna 2014 American Journal of Human Genetics -lehdessä julkaistun tutkimuksen mukaan naisen aivot vaativat miesaivoja enemmän geneettisiä muutoksia, jotta autismin tunnusmerkit alkavat ilmentyä henkilössä (Science Daily).

Vuonna 2013 vaikutusvaltainen psykiatrian julkaisu Psychiatrists' Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) korvasi aiemmin käytetyt selkeärajaisemmat diagnoosit, kuten klassisen autismin, Aspergerin ja laaja-alaisen kehityshäiriön käsitteellä Autism spectrum disorder (ASD), jossa on kolme eri vaikeusastetta. Aspergerit ja PDD-NOS -diagnosoidut sijoittuvat tyypillisesti asteille 1 ja 2, ja klassisen autismin henkilöt asteille 2 ja 3. Tämän johdosta maailmallakin ollaan vähitellen luopumassa selkeärajaisista diagnooseista ja siirtymässä ASD-diagnoosiin. Koska yleisessä puhekielessä ja ammattikentälläkin käytetään vielä usein oireyhtymän vanhaa nimeä, käytän tässä työssä selkeyden vuoksi vanhempaa määritelmää ja puhun Asperger-henkilöistä.

2.2 Aspergerin oireyhtymä

Kyllikki Kerola, Sari Kujanpää ja Tero Timonen (2009) tarjoavat kirjassaan Autismin kirjo ja kuntoutus seuraavan määritelmän Aspergerin oireyhtymästä:

Aspergerin syndrooma eli oireyhtymä on autismin kirjoon kuuluva tila, joka näkyy henkilön olemuksessa niin, että hänellä on vaikeuksia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kielellisessä ja ei-kielellisessä kommunikaatiossa sekä erikoisia, rajoittuneita ja toistuvia mielenkiinnon kohteita ja toimintoja (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 180).

Määritelmä perustuu autismitutkija Lorna Wingin vuonna 1981 *Psychological medicine*-lehdessä julkaistuun artikkeliin *Asperger's Syndrome: A clinical account*, jossa Wing nimittää näitä ominaisuuksia Autistiseksi triadiksi (Wing 1981).

Attwoodin (2012) mukaan Aspergerin oireyhtymä on nimetty itävaltalaisen lastenlääkärin, Hans Aspergerin mukaan. 1940-luvulla Asperger huomasi vastaanotollaan Wienissä joillain lapsilla olevan hyvin samankaltaisia persoonallisuudenpiirteitä ja käyttäytymismalleja, jotka nykyään mielletään Aspergerin oireyhtymän ominaisuuksiksi. Asperger julkaisi näistä lapsista urauurtavan tutkimuksen *Die Autistischen Psychopathen im Kindesalter* vuonna 1944. Moderni suomennos saksankielisestä psykologian termistä *Psychopathen* olisi ”persoonallisuushäiriö”. Asperger ei siis pitänyt ominaisuuksia mielisairautena, vaan persoonallisuustyyppinä ja osana kykyjen luonnollista jatkumoa, joka kuuluu normaaliuden alueelle. Aspergerin tutkimukset eivät hänen elinaikanaan saaneet osakseen laajaa kiinnostusta ja jäivät Leo Kannerin vuonna 1943 julkaistun, autisimallin määrittävän teoksen *Autistic Disturbances of Affective contact* varjoon. Osaltaan tähän vaikutti myös se, ettei Aspergerin töitä oltu kunnolla käännetty englanniksi. Vuonna 1981 englantilainen tutkija Lorna Wing haastoi Kannerin autisimallin Aspergerin tekstien pohjalta tehdyssä julkaisussaan *Asperger's syndrome: A clinical account*. Vuonna 1991 itävaltalainen psykologi Uta Frith käänsi ensimmäisen kerran Aspergerin tärkeimmät tutkimukset englannin kielelle teoksessaan *Autism and Asperger Syndrome*, jonka jälkeen oireyhtymä listattiin virallisesti DSM-julkaisuun vuonna 1994 nimellä *Aspergerin oireyhtymä*, puoli vuosisataa Aspergerin alkuperäisten tutkimusten jälkeen. Vuonna 2013 se muutettiin osaksi autismin kirjon kolmiasteista diagnoosia. (Attwood 2012, 9–11.)

Simon Baron-Cohen (2008) esittelee seuraavan tavan rajata autismin kirjoja klassisen autismin ja Aspergerin syndrooman välillä. Autismia ja Aspergerin syndroomaa yhdistää kaksi ydintekijää:

- Sosiaalisen kommunikaation vaikeudet
- Kapea-alaiset kiinnostuksen kohteet ja toistuvat toiminnot.

Ne eroavat seuraavissa asioissa:

- Aspergerin syndroomassa älykkyyssosamäärä on vähintään keskiverrolla tasolla eikä kielellisen kehityksen viivästystä ole.
- Autismissa älykkyyssosamäärä voi olla missä kohdassa asteikkoa tahansa ja kielellistä viivästystä on havaittu. (Baron-Cohen 2008, 13.)

Aspergerin oireyhtymään liittyy usein vaikeus ymmärtää sosiaalisten tilanteiden hienovaraisia viestejä: kehonkieltä, äänenpainoja ja piilotettuja merkityksiä. AS-henkilölle voi olla haastavaa ymmärtää toisen mielenliikkeitä ja asettua tämän asemaan. Baron-Cohen kutsuu näitä taitoja Mielen teoriaksi (Theory of Mind eli ToM). Nämä neurotyypilliselle ihmiselle lapsuuden aikana automaattisena omaksutut taidot voivat vaatia AS-henkilöltä tietoista opiskelua ja panostusta läpi elämän. (Baron-Cohen 2008, 57.)

Oireyhtymään liittyy myös vahvuuksia, kuten kyky keskittyä ja uppoutua yhteen asiaan, joka johtaa usein asiantuntijuuteen kyseisessä aihepiirissä. Aspergeriä ja lievää Autismia ei voida nimittää arvottavasti häiriöiksi, koska kyse on puhtaasti erilaisuudesta ja edellä mainittuihin oireyhtymiin liittyy myös kognitiivisia vahvuuksia ja muita hyödyllisiä ominaisuuksia. Kyse on persoonallisuusrakenteesta, ei niinkään sairaudesta. (Kerola ym. 2009, 179.) Joidenkin tutkijoiden mukaan autismin kirjon häiriöt ovat olleet ihmiskunnan kehityksen kannalta välttämättömiä ja niiden tunnusmerkit ovat ilmentyneet monissa historian kulkua muuttaneissa tiedemiehissä, innovaattoreissa ja merkkihenkilöissä.

Oireyhtymän diagnosoiminen on mahdollista noin kolmevuotiaasta eteenpäin. Tähän ikään asti lapsen kehitys usein noudattaa normaalia tahtia. Usein oireet tulkitaan aluksi lapsen erikoisuutena, oppimisvaikeuksina tai klassisena autismina. Iän ja oppimisen

myötä oireet usein tarkentuvat niin, että Aspergerin oireyhtymä pystytään diagnosimaan. (Baron-Cohen 2008.)

AS- ja autismin kirjon henkilöillä esiintyy usein ongelmia tunneregulaation eli tunnesäätelyn kanssa (Prizant 2015, 17). Tunneregulaatiolla tarkoitetaan kykyä hallinnoida aistien sekä tunne-elämän ärsykeitä ja pysyä toimintakykyisenä. Normaalisti hermojärjestelmämme toimivat käsittelykykymme portinvartijoina suodattaen epäolennaisen aistihälyn pois ja auttaen meitä keskittymään olennaiseen ja olemaan läsnä. Kun neurotyypillinen ihminen pystyy esimerkiksi tiedostamattomasti valikoimaan julkisen paikan taustahälystä itselle olennaiset kuuloaistimukset ja suodattamaan tarpeettomat pois, autismin kirjon henkilöillä aistien erilainen, usein herkistyneempi toiminta ja aivojen poikkeava neurologinen rakenne voivat aiheuttaa käsittelykyvyn ylittävän ärsyketulvan syntymisen. Tämä saa aikaan ahdistuksen, epämukavuuden ja hämäännöksen tunteita, eikä AS-henkilö pysty keskittymään tai olemaan läsnä vuorovaikutustilanteessa. (Prizant 2015, 17–19.)

Aistiärsykkeiden lisäksi tunteet ja niiden fysiologiset vaikutukset koetaan usein vahvemmina ja vaikeasti hallittavina. Myös toisten vahvat tunteet saattavat siirtyä autismin kirjon henkilöön. Kirjon henkilöllä voi olla hyvin tarkka empatiavaisto, jolloin hän aistii herkästi toisten tunnetilat ja ikään kuin imee ne itseensä. Hän ei kuitenkaan pysty käsittelemään ja erittelemään tunteita, vaan kokee niiden koko voiman osaamatta käsitellä tätä lamaannuttavaa tunnetulvaa. (Prizant 2015, 38.)

Aspergerin oireyhtymään, kuten autismin kirjon häiriöihin yleisestikin, voi liittyä myös jonkinasteista kontekstisokeutta. Kontekstisokeudella tarkoitetaan kokonaiskuvan hahmottamisen vaikeutta, jolloin ihminen pystyy keskittymään tarkasti yksityiskohtiin, mutta ei osaa nähdä niitä osana suurempaa kokonaisuutta. Hän ei siis ”näe metsää puilta”. (Baron-Cohen 2008, 53–57.)

Oireyhtymään voi liittyä muitakin kehityshäiriöitä, kuten ADHD tai Touretten oireyhtymä, tai mielialahäiriöitä kuten masennus ja yleistynyt ahdistushäiriö. Ne voivat olla Aspergerin oireyhtymän kanssa rinnakkaisia diagnooseja ja hyötyä niitä varten erityisesti suunnitelluista tukitoimista ja hoidoista, tai niiden oireistoa voi olla osana Aspergerin oi-

reyhtymää. Esimerkiksi ylivilkkaus AS-lapsissa voi johtua voimakkaasta stressistä varsinkin uusissa sosiaalisissa tilanteissa, eikä paikallaan pysyminen ja rentoutuminen tämän takia onnistu. (Attwood 2012, 14.)

2.3 Asperger oppijana

AS-nuorella on usein vaikeaa koulussa ja opetustilanteissa puutteellisten sosiaalis- ja ryhmäytymistaitojen, sekä keskittymisvaikeuksien vuoksi. Kouluiässä AS-lapsi alkaa myös tiedostaa olevansa erilainen. Sosiaalisen elämän kirjoittamattomat säännöt tuntuvat vaikeilta ymmärtää, vaikka niitä selitettäisiin toistuvasti. Tietoisuus omasta poikkeavuudesta ja ikätovereiden näennäisen vaivaton sosiaalinen elämä ahdistaa ja aiheuttaa masennusta tai vihanpurkauksia. Jotkut AS-oppilaat ovat kuvailleet neurotyypillisten ihmisten sosiaalista kanssakäymistä telepatiaksi, ajatusten lukemiseksi. Niin vaivattomasti he tuntuvat ymmärtävän toisiaan pienistäkin vihjeistä. (Prizant 2015, 108.)

Asperger-nuorella saattaa olla jo kouluun tullessaan vankka teoreettinen tietopohja ja asioiden uudelleen opiskelu muiden tahdissa ja vähäiset tiedolliset haasteet voivat olla turhauttavia, eikä koulun mahdollistama sosiaalisten taitojen harjoittelu ryhmätyötilanteissa ja leikeissä kiinnosta. Joskus AS-henkilöt itse tuntuvat aliarvostavan niitä, joiden kiinnostuksenkohteet ovat erilaiset kuin heidän omansa, eikä heidän kanssaan vuorovaikutuksessa oleminen kiinnosta. Asperger-lapsia ja nuoria saatetaan kiusata erilaisuutensa vuoksi ja usein he myös ärsyntyvät helposti tai menevät lukkoon. Tämä johtaa helposti vain suurempaan hännäämiseen. (Kerola ym. 2009, 182.) Asperger-lapsi on huonommassa asemassa kuin tavallinen kiusattu, sillä hän ei välttämättä edes ymmärrä, että häneen kohdistuva vihamielisyys on kiusaamista ja on hämillään siitä, mitä kiusaajat hänestä haluavat (Laukkarinen & Rüfenacht 1998, 86). Asperger-diagnoosin ensimmäisien joukossa Suomessa saanut Marius Rüfenacht kertoo:

Puolustuskyvyttömyyteni johtuu paljolti hitaudesta. Kun vihdoinkin olen pohjittanut kaikki näkökulmat puhki ja vakuuttunut, että pilkka todellakin tarkoitti minua, on koko keskustelu jo edennyt ihan muualle enkä voi enää luontevasti puolustautua. (Laukkarinen & Rüfenacht 1998)

Kouluympäristö voi olla varsinkin murrosikäiselle AS-nuorelle todella haastava. Ala-asteella lapsella on sama opettaja, jonka kanssa hänen on helpompaa solmia toimiva ja ymmärtävä suhde. Alakoulussa ollaan myös joustavampia sosiaalisen ja emotionaalisen kypsytyksen kanssa ja kaverisuhteet ovat yksinkertaisempia sosiaalisilta säännöiltään. Yläasteella oppilaalta aletaan vaatia enemmän. Heidän pitäisi esimerkiksi osata yhdistellä faktoja kokonaisuuksiksi ja toimia yhdessä ryhmänä vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Ystävyyssuhteista tulee moniulotteisempia ja vaikeampia, kun ne muuttuvat täysipainoisemmiksi ihmissuhteiksi, joissa pitäisi ymmärtää ja osata reagoida toisen mielenliikkeisiin. (Attwood 2012, 16–19.)

Autismitutkija ja kuntoutusasiantuntija Barry Prizant (2015) kirjoittaa kirjassaan *Uniquely Human: a different way of seeing Autism* opettajien suhtautumisesta autismin kirjon oppilaisiin. Prizantin kokemuksen mukaan opettajat epäonnistuvat usein autismin kirjon lasten kanssa, koska he eivät pyri ymmärtämään oppilastaan. He näkevät lapsen poikkeavan käytöksen oireena, joka pitää saada hallintaan tai kokonaan poistettua. Samalla he unohtavat kysyä, miksi lapsi toimii niin kuin toimii? Prizantin mukaan klassinen tapa diagnosoida autismi näkyvien oireiden perusteella on johtanut kehäpäätelmään: ”Miksi Rachel heiluttaa käsiään? Koska hänellä on autismi. Miksi hänellä on diagnosoitu autismi? Koska hän heiluttaa käsiään.” Näin ajateltaessa autismin kirjon henkilö käsitetään ongelmana, joka pitäisi ratkaista ja oireet pyritään rajoittamaan tai tukahduttamaan, jolloin hänestä tulisi enemmän ”normaali”. Tällöin ei pyritä ymmärtämään oireiden takana olevaa ihmistä ja hänen kokemustaan, asettua hänen asemaansa ja ymmärtää, mitä hän yrittää toiminnallaan viestittää. (Prizant 2015, 17.)

AS-lastasta tulisi opettaa niin kuin hän parhaiten oppii. Tämä vaatii paljon joustoa: ryhmäkoot eivät saisi olla liian suuria, toistoa vaaditaan paljon ja opetukseen tulisi löytää opiskelijalle mielekäs lähestymiskulma. Yleensä AS-oppilas ei opi kuulonvaraisesti, vaan hyötyy ohjeista, jotka ovat kuvallisia tai kirjoitettuja. AS-oppilaalle tulee opettaa erityisesti sosiaalisia taitoja. Hän tarvitsee sellaisia käyttäytymistaitoja, joiden avulla hän voi olla myönteisessä vuorovaikutuksessa ikätovereidensa kanssa. (Kerola ym. 2009, 182–184.)

Elokuvaohjaaja Markku Pölönen kertoo haastattelussaan Mervi Juusolan kirjassa *Levottomat aivot – ADHD ja Asperger* vahvuuksina nuoruudestaan lievän Aspergerin oireyhtymän kanssa ja pojastaan, jolla on samoja vaikeuksia koulunkäynnissään kuin hänellä nuorena. Pölönen on yliherkkä hajuille sekä äkkinäisille aistiärsykkeille. Lapsena hänellä ei ollut kiinteitä eikä syvällisiä kaverisuhteita, eikä niitä Pölösen mukaan ole vielä. Hän viihtyy valtavasti hyvin yksin. Markulle on ollut Asperger-piirteistä hyötyä elokuvaohjaajan ammatissa. Vahvat hajumuistot ovat auttaneet elokuvien käsikirjoitus- ja ohjaustyössä. Lisäksi ”ohjaajan työssä on kuitenkin hyötyä lähes fanaattisesta keskittymisestä yhteen asiaan”. Pölönen peräänkuuluttaa Asperger-oppilaan erityistä huomioimista koulun taholta tämän terveen itsetunnon vaalimiseksi. Pölönen toteaa ”Jos koulu vie lapselta itsetunnon, sitä ei korjata ihan helposti. Koulussa lapsesta ryhdytään tekemään yhteiskunnan jäsentä. Jos siinä vaiheessa jättää lapsen vaille tukea ja asettuu täysin koulun puolelle, lapsi ei anna sitä ikinä anteeksi. (Juusola 2012, 27–28.)

3 ELOKUVAKASVATUS JA TYÖPAJATOIMINTA

3.1 Taidetta vai viihdettä?

Elokuvakasvatuksen tavoitteena on antaa työkaluja elokuvan lukemisen, rakenteen, ominaislaatuisten ilmaisukeinojen ja piilotettujen merkityksien ymmärtämiseen. Tarkoituksena on avata kykyä jäsenellä näkemäänsä, tarjota uusia näkökulmia elokuvataiteeseen ja kehittää kriittistä suhtautumista näkemäänsä.

Elokuvan moninaisen luonteen vuoksi on tärkeää tehdä itsellensä opettajana selväksi, mikä on oma suhde ja näkökulma elokuvaan. Opetetaanko sitä kuin olisi kyse kielestä, viihteestä tai viestinnästä, jonka taustavaikuttimena on usein joku ideologinen tai kaupallinen taho, vai suhtaudutaanko siihen taiteena, luovana tajunnanvirtana ja itseilmaisun muotona, jonka tarkoitus on jakaa muille jotain omasta subjektiivisesta kokemuksestamme? (Bergala 2013, 32.)

Ranskalainen elokuvakasvattaja ja elokuvaohjaaja Alain Bergala puhuu kirjassaan *Kokemuksia elokuvakasvatuksesta elokuvakasvatuksesta taidekoulutuksena*. Hän kannustaa kasvattajia tarjoamaan oppilaille uudenlaisia ärsykeitä, erityisesti taide-elokuvia, klassikkoja ja muodoltaan valtavirrasta poikkeavia, ”ei suuren yleisön” elokuvia. Bergala argumentoi katsojien altistuvan näille muutenkin tarpeeksi median ja elokuvateatteritarjonnan kautta. Hän pitää valtavirtaelokuvaa jopa suorastaan vaarallisena ja ajattelua tylsistyttävänä massaviihteenä. Bergala ei usko nuorten saavan tarvittavaa kulttuurisivistystä kotona, joka on tällä hetkellä, koulun puutteellisen tarjonnan vuoksi, hänen kokemuksensa mukaan ainoa paikka, jossa sitä tehokkaasti voidaan antaa. Tämän takia hän peräänkuuluttaa elokuvakasvattajien vastuuta kulttuurillisista virikkeistä. (Bergala 2013, 31.)

Toisen näkökulman aiheeseen tarjoaa Koulukino ry:n Marjo Kovanen kirjassaan *Elokuvakasvatuksen opas*. Kovanen puolustaa nuorten arjessa jo olevan, viihteellisen elokuvan käyttöä elokuvakasvatuksessa. Hänen mukaansa viihde-elokuvaa ei tule vähätellä, vaikka se ei sivistä tai opeta. Psykologisen hyvinvoinnin kannalta viihteelle on tarvetta ja se voi auttaa mielialan säätelyssä. Omien suosikkien purkaminen ohjatusti, tunnekokemuksen

erittelemine ja analysointi, uuden näkökulman saaminen tuttuun teokseen ja sitä kautta kriittisyyden kasvaminen tarjoavat keinon analysoida omaakin tunne-elämää ja tavan päästä tunteisiin paremmin käsiksi. Kovanen painottaa tunnekokemuksen analysointia elokuvaa katsottaessa, erityisesti nuorten, ala- ja yläkouluikäisten oppilaiden tapauksessa. (Kovanen, 2013.)

3.2 Elokvakasvatus AS-pajassa

Autismin kirjon henkilöiden kanssa elokvakasvattajan tulee huomioida ryhmän erityisluonne: osallistujat saattavat olla kulttuurista kiinnostuneita, älykkyydeltään huippuluokkaa ja heillä voi olla jo entuudestaan vankka tietopohja. Silti näiden tietojen ja kykyjen hyödyntäminen käytännössä saattaa olla hyvin vaikeaa. Vaikeuksia voi ilmetä esimerkiksi kun pitäisi eritellä katsomiskokemuksen herättämiä tunteita, tai selittää miksi kuvan henkilö tekee niin kuin tekee ja mikä hänen tunnetilansa on. Keskittymisvaikeudet saattavat myös vaikeuttaa katsomista, katsomiskokemuksen analysointia ja siitä keskustelemista: itselle mielenkiinnottoman elokvan katsominen, siitä puhuminen, saati sellaisen tekeminen saatetaan kokea merkityksettömänä ajanhukkana ja mielenkiinto suuntautuu ennemmin kännykällä Wikipedian selailuun tai piirusteluun.

Prizant (2015) korostaa jaetun kontrollin tärkeyttä. Kontrollia jakamalla, eli antamalla autismin kirjon henkilön vaikuttaa aktiivisesti päätöksiin, tuetaan itsevarmuuden kehittymistä (Prizant 2015, 90). Pajassa osallistujilta saattaa tulla hyvin luovia ja epätavallisia ajatuksia elokvakerrontaan liittyen. Tällaiset johtolangat ovat usein mielenkiintoisia ja ehdottomasti tutkimisen arvoisia. Niitä kannattaakin kokeilla käytännössä. Epätavallinen kuvarajaus tai kameran paikka, näyttelijän poikkeava reagoiminen tai epätavallinen leikkausyyli ovat avaimia osallistujien sisäisen maailman ja itseilmaisun avaamiseen. Jälkeenpäin voidaan miettiä yhdessä, miten prosessi oikein eteni ja miksi kyseisiä valintoja tehtiin. Näin toimimalla päästään myös lähelle Bergalan oppeja, joiden mukaan liika kriittisyys ja sen opettaminen tuhoaa taiteen luomisen ja lukkiuttaa oppijan ennalta määrättyjen sääntöjen vankilaan. (Bergala 2013.)

Pajan ensisijainen tavoite tulisi olla kuntouttavan kokemuksen tarjoaminen elokvakasvatuksellisten pyrkimysten ollessa toissijaisia. Tämä tarkoittaa AS-henkilöiden kanssa

työskenneltäessä keskittymistä elokuvan katsomisen tunnekokemuksen tutkimiseen. Ilmapiiriin tulisi olla niin rohkaiseva ja avoin, että jokainen uskaltaa osallistua keskusteluun ja ohjaajien tulisi ruokkia tätä ilmapiiriä olemalla vuorovaikutuksessa, sekä avaamalla rohkeasti itseään ja omia kokemuksiaan. Elokuva tarjoaa myös hyvän keinon harjoitella mielenteorian taitoja. Elokuva katsoessa voidaan turvallisen välimatkan päästä tutkia kuvassa olevan henkilön mielenliikkeitä, sanatonta viestintää ja suhdetta muihin henkilöihin, sekä luoda käsitys hänen persoonallisuudestaan. Elokuvan tapahtumia ja henkilöiden reagoitua voidaan tämän jälkeen verrata oikeaan maailmaan ja miettiä, ovatko ne todenperäisiä. Viestivätkö ihmiset myös oikeasti noin, vai onko elokuvan maailma kärjistetty versio todellisuudesta? Kuinka pajalaiset itse olisivat samassa tilanteessa toimineet?

AS-oppijan oppimiskykyä, taiteellisuutta, tai kulttuurinnälkää ei tule missään nimessä aliarvioida. Kokemukseni mukaan Asperger-ihmiset ovat yhtä herkkiä ja taiteellisesti kyvykkäitä kuin neurotyypilliset ikätoverinsa, erityiskiinnostuksen osuessa taiteen alueelle, jopa lahjakkaampia. Ongelmina ovat ilmaisukeinojen puuttuminen, itseluottamusongelmat, sekä tunteiden käsittelyn ja säätelyn haasteellisuus. Monet AS-ihmiset myös halusivat tekojensa ja ulosantinsa olevan täydellisiä ja aukottomia. Mielipidettä elokuvasta voi kysyttäessä olla vaikea antaa, kun sitä ei koskaan, tai ainakaan sillä hetkellä, saa omasta mielestä muotoiltua tarpeeksi tyhjentävästi.

Opetusryhmän dynamiikka ratkaisee lopulta parhaan elokuvakasvatuksellisen lähestymistavan; taiteellisesti orientoituneiden osallistujien kanssa voidaan hyvinkin mennä syvälle taide-elokuvan luonteeseen ja abstraktimpaan ilmaisuun, pohtia syntyviä mielleyhtymiä, konteksteja ja piilotettuja merkityksiä sekä elokuvan kykyä rikkoa muotoansa. Taide-elokuvassa syy-seuraussuhteet ja roolihahmojen reaktiot eivät kuitenkaan ole välttämättä aina johdonmukaisia, mikä tekee siitä haastavan työkalun vuorovaikutuksellisten tunnetaitojen opetteluun.

Jos taas ryhmässä suurin osa kuluttaa pelkästään viihde-elokuvaa, voi taide-elokuvan tuominen opetukseen luoda vastarintaa ja lopettaa osallistujien mielenkiinnon alkuunsa. Tällöin tehokkain tapa saattaa olla keskittyä klassisen elokuvantekemisen ”sääntöihin” ja näyttää, miten ne toimivat osallistujien omissa suosikkielokuvissa. Näiden oppien päälle voi luoda pohjan jolle rakentaa ja antaa kimmokkeita rajojen rikkomiselle. Opettaja

voi näyttää esimerkiksi otteen toisesta elokuvasta, jossa sama asia on tehty toisin ja verrata pajalaisten kanssa elokuvien synnyttämiä tunnekokemuksia.

Pajavetäjän kannattaa kartoittaa osallistujien elokuvamakua jo ennen pajaa, tai viimeistään ensimmäisillä kokoontumiskerroilla ja tehdä sen perusteella päätös pajan tyyllillisestä painotuksesta. Sekä viihde- että taide-elokuvaa kannattaa sisällyttää opetukseen sopivassa suhteessa. Osallistujien haastaminen ja oman mukavuusalueen ulkopuolelle vieminen on kasvun ja kehityksen kannalta tärkeää ja avartaa pajalaisten näkökulmaa elokuvan moninaisiin rooleihin taiteessa ja viestinnässä.

Niin AS-, kuin neurotyypillinenkin henkilö on yksilö, jonka todellinen ymmärtäminen vaatii tutustumista, aikaa ja ennen kaikkea kuuntelemista. Kokemuksen myötä opetukselliset työmenetelmät erityisryhmän kanssa saattavat tehostua, mutta ihmisen kohtaaminen ja yhteyden muodostaminen on joka kerta ainutlaatuinen kokemus. Tohtori Stephen Shoren sanoin: ”Jos olet tavannut yhden autistisen henkilön, olet tavannut yhden autistisen henkilön”.

3.3 Pajaohjaajan rooli

Pajan vetäjän on hyvä pohtia omaa rooliaan verrattuna esimerkiksi koulujärjestelmän opettajan rooliin. Tärkein ero on mielestäni kouluttajan erilainen auktoriteettiasema. Pajaympäristössä ei myöskään ole kouluun usein liittyvää opetuksen jäykkää runkoa ja tiukkaa tavoitteellisuutta, joka poistaa paineita sekä vetäjältä että osallistujilta ja tekee opetustilanteesta tunnelmaltaan rennomman.

Olen pajaa vetäessäni toiminut osallistujille enemmän tasavertaisena oppijana kuin korkealle nostettuna, koskemattomana opettajana. Olen pyrkinyt olemaan kuunteleva ja läsnä oleva opas, joka on tarvittaessa valmis poikkeamaan ennalta suunnitellusta mahdollisuuksien salliessa. Olemalla ”vähän kokeneempi pajalainen” saa usein luotua paremman ryhmähengen, oppimisesta tulee hauskeempaa ja vuorovaikutus tehostuu. Bergala (2013) pohtii asiaa kysymällä, onko pätevyitämätön opettaja loppujen lopuksi parempi, kuin rutinoitunut tuntiopettaja? Tällaisella lähestymisellä voidaan nimittäin vahingoittaa

”taiteen arvaamattomuutta, toiseutta ja radikaalia luonnetta” (Bergala 2013, 33). Ensimmäisestihän kyse on kuntouttavasta toiminnasta, jolloin esimerkiksi pitkittynyt keskustelu ”aiheen vierestä” ja vitsien kertominen saattaa olla loppujen lopuksi osallistujien hyvinvoinnille tärkeämpää kuin se, oppivatko he ulkoa kaikki elokuvassa käytettävät kuvakoot.

On hyvä tiedostaa oma tieto- ja taitotasonsa ja toimia sen mukaan, eikä yrittää vakuuttaa osallistujia pätevyydellään. Vetäjä saa sanoa, ettei tiedä tai ole varma jostain. Asiaa voidaan tutkia yhdessä. Yhdessä tehty tiedonhaku on aktiivista oppimista, joka kartuttaa sekä kaikkien tietoja, ja on sitä paitsi useasti todella hauskaa ja yhteishenkeä ruokkivaa toimintaa.

AS-henkilöt ovat usein tarkkoja annettujen tietojen paikkansapitävyydestä ja voivat pitää väärää tietoa antanutta opettajaa jopa suoranaisena huijarina, joka ei ole luottamuksen arvoinen. Opettaja, joka yrittää esittää asiantuntevampaa kuin onkaan, oli syynä sitten häpeä, pelko omasta tietämättömyydestä, usko omaan ”mutu-tuntumaan” tai siihen, etteivät osallistujat kuitenkaan tarkasta, saati oikeasti tarvitse kyseistä tietoa, voi yllätyä AS-henkilöiden omistautumisesta faktojen tärkeydelle.

Pajaohjaajan on tärkeää olla kannustava ja huomioida pienetkin onnistumiset. Liian usein kouluttajat kokevat onnistuneensa vasta sitten, kun opiskelija on omaksunut opetettavan asian täysin. Tällöin he unohtavat helposti matkan aikana tapahtuvien pienten onnistumisten tärkeyden. Ilman näiden tärkeiden etappien tunnustamista ja rohkeasevaa asennetta, kouluttaja voi tehdä tyhjäksi oman tavoitteensa ja tyrehdyttää pajalaisten mielenkiinnon alkuunsa.

Oman persoonan, maun ja mieltymysten kautta ohjaaminen on helpoin tapa kohdata ryhmä. Esimerkiksi oppimateriaalina käytettävien elokuvien tyyliin saa vaikuttaa paitsi aikaisemmin esille tulleet osallistujien mieltymykset, myös vetäjän oma maku. Vetäjän kannattaa olla loppujen lopuksi aina rehellinen omille mielipiteilleen, eikä alkaa ajatella ”pajalaisten nimissä”. Bergalan (2013) mukaan pedagogin ainoa mielekäs lähtökohta on valita oppimateriaaliksi sellaisia elokuvia, joista hän todella pitää – myös sisäisen lapsensa suosiolla - hänen katsojana kokemansa nautinnon on oltava aitoa. (Bergala 2013, 62.)

4 PAJAN ENNAKKOSUUNNITTELU JA TOTEUTUS

4.1 Tavoitteiden asettaminen

Etukäteen on hyvä miettiä, millaisia tavoitteita pajalle asettaa. Tavoitteet voivat olla kuntoutuksellisia, kuten osallistujien toimintakyvyn parantaminen, konkreettisia, kuten elokuvanteon ja tuotteen tekninen tai taiteellinen taso, tai henkilökohtaisia, kuten kehittyminen elokuvakasvattajana tai kuntoutustyöntekijänä. On hyvä pohtia tavoitteet erikseen näille jokaiselle osa-alueelle, sillä näistä osa-alueista muodostuu pajan kokonaisuus.

Elokuvalle asetetut tavoitteet voivat olla, paitsi teknisiä ja sisällöllisiä, myös viestinnällisiä. Onko elokuvalla tarkoitus kertoa jotain, mikä tämä viesti on? Mikä on elokuvan kohderyhmä ja mitä keinoja käyttäen heihin saisi kontaktin? Kuntoutuksellisia tavoitteita asettaessa kannattaa keskittyä konkreettisiin, pajatilanteen ulkopuolelle jokapäiväiseen arkeen yleistettäviin taitoihin, kuten ilmaisun kehittämiseen, tunnetaitojen parantamiseen tai sosiaalisen verkoston luomiseen.

4.2 Aikataulutus

Opetuskertojen määrä ja kesto, sekä kuvauksiin ja jälkitöihin käytettävissä oleva aika määräävät osaltaan sen, millaiset tavoitteet pajalle on järkevää asettaa. Käytettävissä olevien kokoontumiskertojen ja kokoontumistiheyden tulisi olla realistisessa suhteessa toivotun oppimäärän ja mahdollisen lopputuotteen, esim. videoteoksen, pituuden ja laadun kanssa. Lyhytelokuvan tekoon uppoaa yllättävän suuri tuntimäärä kaikkine työvaiheineen, varsinkin jos ne tehdään kunnolla ja ammattimaisesti. Lisäksi huomioon tulee ottaa mahdolliset viivästykset ja suunnitelmanmuutokset, jotka kuuluvat elokuva- ja videotuotantoihin lähes poikkeuksetta ja joihin erityisesti AS-oppijoiden kanssa työskennellessä kannattaa varautua. Opetuskertojen lisäksi pajapäiviä kuluu myös kuvauksiin, jos tarkoituksena on tehdä elokuvallinen lopputuote. Kuvausten jälkeen ovat vuorossa jälkityöt: leikkaus, äänisuunnittelu ja, ammattimaisesti työskenneltäessä, värimääritys.

Aikataulutuksessa tulee helposti aliarvioitua elokuvan tekemisen kaikkiin vaiheisiin kuuluva aika. Jos aikaa on vähän, kannattaa miettiä, olisiko mielekkäämpää tehdä pajassa lyhytelokuvan sijaan esimerkiksi kohtausharjoitus tai vapaamuotoinen videotaideteos, tai kuvata jo valmiin käsikirjoituksen pohjalta lyhytelokuva, jolloin ideointiin ja käsikirjoittamiseen ei tarvittaisi aikaa.

4.2.1 Omavoiman pajan aikataulutuksesta

Pyrin aikataulutuksessani löytämään tasapainon opetuskertojen tiheyden ja osallistujien jaksamisen välillä. Liian harvoin kokoonnuttaessa asiat saattavat unohtua seuraavaan kertaan mennessä ja koska kokonaisuuksien hallinta on muutenkin AS-henkilöille vaikeaa, käsitys elokuvantekemisen osa-alueista ja niiden suhteista voi jäädä hämäräksi. Liian tiivis opetusjakso taas voi olla ahdistava ja väsyttävä osallistujille, joilla voi muutenkin olla ongelmia keskittymiskyvyn kanssa ja jotka tarvitsevat normaalia enemmän aikaa uuden tiedon prosessointiin.

Todennäköisesti osallistujilla on pajaharrastuksen lisäksi muitakin velvollisuuksia ja arkitöitä, jotka voivat olla kuormittavia. Poissaoloja ja keskeytyksiä saattaa ilmetä, kun voimat eivät riitäkään pajalla käymiseen. Omat oppilaani kävivät pajalla vapaa-ajallaan päivän askareidensa jälkeen. Osa heistä opiskeli ja kävi töissä, joten paja oli lisärasite normaalin arkirutiinin päälle. Hyvä ilmapiiri, ystävien näkeminen ja yhdessä tekeminen kuitenkin auttoivat jaksamaan neljän tunnin pajarupeaman, eikä poissaoloja juurikaan tullut.

Olimme sopineet Omavoiman kanssa kymmenen kokoontumiskerran pajasta, jossa kuusi kertaa käytettäisiin opetukseen ja harjoitteisiin ja neljä kertaa dokumentin kuvaamiseen. Näin tiivistä pajaa yksin vetäessä opetuksen laajuutta olisi luultavimmin ollut järkevää supistaa, mutta olin saanut ohjaajapariksi koulukaverini Heikin, jolla oli paitsi elokuva-alan kokemusta, myös kiinnostusta ja ymmärrystä Asperger-nuorista oman taustansa kautta. Päätimme jakaa kahdeksan osallistujaa kahteen neljän hengen ryhmään, jolloin jokainen saisi yksilöllisempää opetusta, kalustomme riittäisi jokaiselle kokeiltavaksi ja voisimme opettaa kahta asiaa limittäin. Ensimmäisten kertojen jälkeen yksi pajalainen jättäytyi pois opetuksesta, jonka jälkeen toisessa ryhmässä oli kolme henkilöä.

Tapaamistiheydeksi harkitsin aluksi kerran viikossa tapahtuvaa, reilun kahden kuukauden mittaista pajaa. Tämä vaihtoehto olisi luonut selkeän viikoittaisen rutiinin ja mahtuisi osallistujien kalenteriin varmasti paremmin kuin tiiviimpi tapaamistiheys. Aikaa jäisi mahdollisten kotitehtävien teolle ja saisin hengitystilaa itselleni, jolloin pystyisin paremmin arvioimaan, miten paja etenee ja tarvittaisiinko korjausliikkeitä opetukseen kesken pajan. Toisaalta oppimisen tehokkuus saattaisi kärsiä, sillä kerran viikossa kokoonnuttaessa aikaa kuluu kuulumisten vaihtoon, aiemman kertaamiseen ja yhteisen tavoitteen uudelleenselkiyttämiseen.

Lopulta pajasta tuli melko tiivis: kymmenen tapaamiskertaa reilussa kuukaudessa, useimpina viikkoina kaksi kertaa viikossa. Välissä oli viikkoja, jolloin kokoonnuimme vain kerran. Aikataulussa oli siis piirteitä harkitsemastani rauhallisemmasta tahdistasta, sekä välillä tiiviimpiä viikkoja. Tahdin saneli oma henkilökohtainen aikatauluni koulun ja muiden töiden parissa, mutta myös Omavoiman kanssa käyty keskustelu, jossa he tarjoutuivat etsimään motivoituneita osallistujia, joilla olisi kykyä ja jaksamista tiheämpään aikatauluun.

4.2.2 Vuoden 2015 pajan tapaamisten aikataulu

Suoritimme opiskelun ensimmäisen kokoontumiskerran jälkeen kahdessa ryhmässä, jolloin samaan aikaan pyöri kaksi luentoa, toinen työparini Heikin vetämänä ja toinen minun. Noudatimme päivissämme seuraavaa runkoa:

- 16–16.30: Päivän aluksi katsoimme lyhytelokuvan, edellisellä kerralla kuvattuja harjoitteita tai lyhyen elokuvantekoon liittyvän dokumentin. (max. 30min)

Tein huomion, että tämä oli toimiva käytäntö, koska osa pajalaisista saattoi olla myöhässä, jolloin he ehtivät elokuvan aikana paikalle. Katselun lomassa pajalaiset saivat ottaa kahvia ja virvokkeita.

- 16.30–17.30: Luennot 1 & 2, harjoitteet (puolet ryhmästä kullakin luennolla)
- 17.30–17.40 Tauko
- 17.40–18.40 Luennot 1 & 2, harjoitteet

- 18.40–18.50 Tauko
- 18.50–20 Lisäharjoitteita päivän asioista

Jälkeenpäin ajateltuna yhden pajakokoontumisen neljän tunnin kesto tuntuu pitkältä ottaen huomioon, että kyse on harrastustoiminnasta. Koulusta ja töistä tuleville se merkitsee päivän toista pitkää työrupeamaa. Omassa tapauksessamme pituuden saneli opetettavan tiedon määrä ja kokoontumiskertojen suhteellisen vähäinen määrä. Tapaamiskertojen pituus kannattaa suunnitella tilanteen ja tavoitteiden mukaan, mutta suosittelen silti pitämään kokoontumiset kohtuullisen pituisina: kolmekin tuntia kerralla alkaa olla pitkä aika. Suosittelen myös opettamaan vain yhden laajan, harjoitteita sisältävän aihealueen kokoontumiskerrassa. Kahden ohjaajan pajassamme saimme tosin käytettyä tunnit tehokkaasti ja opetettua päivässä kaksi kokonaisuutta, mutta samalla sisäistettävän informaation määrästä tuli suuri. Myös harjoitteisiin käytettävä aika loppui välillä kesken ja jouduimme hyppäämään seuraavaan aiheeseen liian aikaisin.

4.3 Dokumentti, fiktio vai jotain siltä väliltä?

Vuoden 2014 pajassa teimme fiktiivisen lyhytelokuvan, jossa annoimme osallistujille vapaat kädet käsikirjotuksen luomisessa. Ensikertalaisina pajaohjaajina emme tarkalleen tiedäneet, mitä odottaa ja vedimme pajan kuin olisimme pitäneet sitä neurotyypillisille osallistujille. Sittemmin olen tutustunut autismin kirjon ihmisiin paremmin toisessa Oma-voimalla järjestetyssä AS-pajassa, sekä nykyisessä työssäni mediaohjaajana Autismisäätiössä.

Ensimmäisestä lyhytelokuvastamme tuli lajityypiltään trilleri, joka ei suoraan käsitellyt autismin kirjon teemoja eikä siitä selvästi näkynyt tekijöiden neurologinen tausta. Toisaalta tämä oli mielenkiintoista: millaisia elokuvia AS-henkilöiltä syntyy, kun heille antaa vapaat kädet? Elokuvan ideointi- ja käsikirjoitusprosessi oli paikoitellen hankala ja vaati meiltä vetäjiltä tukea: käsikirjoitusta hiottiin monta kertaa ja tarinaa kaivettiin esille pajalaisten ehdotelmista. Kun kirjoitusprosessi oli saatu valmiiksi, itse elokuvan tekeminen sujui ongelmitta ja lopputulos oli palkitseva: se osoitti AS-osallistujien kyvykkyyden työskennellä yhdessä ja luoda monitasoista ja tunnelmallisesti väkevää fiktiivistä kerrontaa. Elokuvasta voi myös havaita AS-ihmisille tärkeitä teemoja, kuten toiston tärkeyttä ja

ihmisten kohtaamattomuutta. Ensimmäisestä pajastamme puuttui kuitenkin selkeä kuntoutuksellinen tavoitteellisuus suhteessa pajalaisiimme. Tarinamme tulivat osallistujien ulkopuolelta. Jälkeenpäin ajatellen olisimme voineet kannustaa heitä enemmän kääntymään sisäänpäin ja refleктоimaan: etsimään tarinoita itsestään, omista tunteistaan ja kokemuksistaan.

Vuoden 2015 pajassa teimme kaksi lyhytdokumenttia. Omavoimalta tuli ehdotus pajan teemaksi, Tarinoita Aspergeriydestä, sekä toive pajalaisten omien kokemusten käyttämisestä elokuvien sisällöissä. Tavoitteena oli saada AS-henkilöiden ääni kuuluviin ja tuoda AS-diagnoosia esille. Dokumentti valittiin yhdessä järjestävän tahon kanssa elokuvien muodoksi heti alussa. Valinta oli hyvä ja perusteltu, olihan pajan tavoitteena tehdä totuus pohjaista elokuvaa Aspergerin oireyhtymästä.

Vertailtuani jälkeenpäin pajakokemuksia fiktion ja dokumentin parissa, koen dokumentin olevan lähestymistapana toimivampi AS-osallistujien kanssa työskenneltäessä. Elokuva-tyylinä klassinen dokumentti on konkreettisemmin rajattu, säännöiltään ja muodoltaan selkeämpi. Totuuteen ja faktaan perustuva dokumentaarinen elokuva on suurempi kanava tarinankerrontaan, joka sopii myös AS-henkilön ajatusmaailmaan.

Opetuksellisesti kaikki elokuvakerronnan säännöt ja ilmaisumahdollisuudet ovat yhtä hyvin opittavissa dokumentin kuin fiktionkin kautta. Osa pajan harjoitteista voi olla fiktio-elokuvan puolelta, vaikka lopputeos olisi dokumentaarinen. Tärkeämpää on rajata käytettävät harjoitteet ja työmenetelmät pajalaisten taitotason, tarpeiden ja pajan tavoitteiden mukaan. Teimme samankaltaisia harjoitteita sekä vuoden 2014 fiktio- että 2015 dokumenttipajassa, vaikka lopputuote olikin niissä muodoltaan erilainen. Esimerkiksi kuvarajauksen ja leikkauksen opettelu on mielestäni osallistujille hauskeempaa fiktiivisten kohtaus-harjoitusten kautta. Valaisua harjoittelimme henkilödokumentin pohjalta harjoituksessa, jossa valaisimme haastateltavan kolmipistetekniikalla.

Varsinkin nykyelokuvassa dokumentin ja fiktion välinen raja on häilyvä ja dokumentti saattaa sisältää myös fiktiivisiä jaksosia tai noudattaa muodoltaan fiktiivisen elokuvan tyyliä. Kannattaa miettiä, kuinka syvälle haluaa opetuksessaan mennä ilmaisukeinojen sekoittamisessa. On hyvä keskustella elokuvalajien eroista ja yhtäläisyyksistä, mutta pitää omat harjoitteensa rajattuna selkeästi joko fiktiiviseen tai dokumentaariseen kerrontaan.

4.4 Ryhmäkoko

Mitä pienempi ryhmä on, sitä paremmin jokainen oppii. Tämä pätee varsinkin autismin kirjon osallistujille, jotka tarvitsevat yksilöllisempää tukea ja huomiota kuin neurotyypilliset oppijat. Liian suuresta ryhmäkoosta aiheutuu paineita paitsi vetäjälle, myös osallistujille, joiden ympäristössä on enemmän hallittavaa: tuntemattomia ihmisiä, puheensoriinaa, eriäviä mielipiteitä ja persoonallisuuksia. Tämä ärsykkeiden tulva, uuden oppiminen, sekä pelko ja paineet omasta pärjäämisestä saattavat ylittää AS-henkilön käsittelykyvyn. Tällöin energia kuluu selviytymiseen ja oppimista ei tapahdu.

Vuonna 2014 toimimme Matin kanssa vetämässämme fiktiopajassa yhdessä seitsemän hengen ryhmässä. Koska ohjaajia oli kaksi, onnistuimme melko hyvin tavoitteissamme, mutta konflikteja ja väsymystä oli havaittavissa. Toimiessamme kahdessa ryhmässä vuonna 2015 yhteishenki ja jaksaminen olivat jatkuvasti hyvällä tasolla. Toisaalta, kuten viidennessä luvussa käy ilmi, vuoden 2015 pajalaiset tunsivat toisensa entuudestaan ja olivat yhdessä tehneet päätöksen osallistumisesta, joka varmasti vaikutti jaksamiseen positiivisesti.

Olen havainnut elokuvapajan sopivimmaksi ryhmäkooksi 4–5 henkilöä per työryhmä/pajaohjaaja. Tällöin jokaiselle osallistujalle on tarjolla mielekäs työtehtävä tuotantoryhmässä, helpommin hallittavissa oleva ympäristö sekä tarpeeksi tukea ohjaajalta. Isoissa ryhmissä ujoimmat jäävät helposti jalkoihin ja ohjaajien täytyy muistaa rohkaista heitä tuomaan ajatuksensa esille, kun taas pienemmissä ryhmissä jokainen saa äänensä kuuluviin helpommin ja tuntee olevansa osa yhteistä projektia. Heillä on siis toisin sanoen enemmän kontrollia. Jos ryhmäläisiä on vähemmän kuin neljä, kaikkiin työtehtäviin ei löydy tekijää ja pajavetäjä joutuu ottamaan ryhmässä jonkun työtehtävistä. Näin kävi vuonna 2015 toisessa ryhmässämme, jossa oli kolme pajalaista.

Tärkein asia on lopulta toimiva ryhmädynamiikka ja mielekkäästi täytetyt työtehtävät. Vuonna 2015 pajalaiset tunsivat toisensa ja olivat yhdessä tulleet elokuvapajaan. Osaa heistä harmitti se, että he joutuivat eri ryhmiin parhaiden kavereidensa kanssa. Vaikka halusimme kunnioittaa myös toiveita, ratkaisevampaa meille ryhmäjaossa oli, mistä työtehtävästä kukin oli kiinnostunut ja mitä heillä oli sisällöllisesti annettavaa: kummassakin

ryhmässä täytyi olla ohjaaja, kuvaaja, äänittäjä ja kameran edessä oleva päähenkilö. Lisäksi ryhmässä piti olla tarpeeksi sosiaalisesti aktiivisia ja aloitteellisia jäseniä, jotka ottivat tarvittaessa vastuuta projektin etenemisestä. Tiedustelimme pajalaisten halukkuutta eri tehtäviin heti, kun olimme käyneet kaikki elokuvanteon osa-alueet läpi. Teimme kyselyn lomakkeella, jossa kukin sai listata mieleisensä työtehtävät mieluisimmasta epämieluisimpaan. Lomakkeen käyttö sai jälkeenpäin pajalaisilta paljon kiitosta, moni koki sen helpoksi tavaksi ilmaista toiveensa ja esimerkiksi suullisesti tehty kysely olisi ollut liian jännittävä ja lukkiuttava. Käyttämämme lomake löytyy tämän opinnäytetyön liitteistä (liite 1).

4.5 Opetuskäytännöt

Pajamme tavoitteena oli antaa mahdollisimman laaja tietopohja ammattimaisesta elokuvantekemisestä, laajentaa osallistujien elokuvatietämystä ja tutkia elokuvan mahdollisuuksia itseilmaisun välineenä ja tunteiden käsittelyssä. Toinen tärkeä tavoite oli antaa edellytykset jatkaa elokuvantekoharrastusta omalla ajalla ja viedä eteenpäin opittua tietoa muille, esimerkiksi Omavoiman toiminnan yhteydessä. Päätimme opetuksessamme käydä läpi kaikki ammattimaisen elokuvantekemisen osa-alueet ja toimenkuvat käytännön harjoitteineen, sekä kuvata lyhytdokumentin. Ensimmäisten tapaamisten jälkeen jaoin osallistujat kahteen ryhmään, jotka kummatkin kuvasivat oman dokumenttinsa.

Elokvien jälkityöt teimme me pajaohjaajat. Syynä tähän oli tehtävän vaatima tekninen osaaminen ja siihen kuluva aika. Leikkaus ja äänityöt vaativat ammattimaisten ohjelmistojen käyttöä ja teknistä tietämystä, jota on vaikea ottaa haltuun pajan tarjoamassa ajassa. Kymmenen kokoontumiskerran aikamme ei riittänyt myöskään kokoontumiskerroilla yhdessä leikkaamista varten. Teimme jälkityöt kuitenkin dokumenttien ohjaajien palautteita kuullen.

Jaoimme opetuspäivät kahteen osaan: puolet ryhmästä oli toisessa opetustilassa toisen ohjaajan kanssa ja puolet toisessa. Kävimme ensin läpi teoriaa ja teimme heti perään muutaman käytännön harjoitteen. Teoriaosuuteen kuului noin tunnin mittainen luento käsiteltävästä aiheesta, sisältäen runsaasti näytteitä. Käytäntöosuudessa sovelsimme opetettua

tavoitteellisten harjoitteiden kautta, esim. kohtausharjoituksia tekemällä tai olemassa olevien elokuvien kuvausta, leikkausta tai valotilanteita toisintaen.

Teoriaosuudesta pyrin tekemään mahdollisen kevyen ja keskittymään ainoastaan kokonaisuuden kannalta tärkeisiin asioihin. Jos pajalaisista on ehtinyt muodostua hyvä käsitys, tehokas tapa saada opetus kiinnostavaksi on lähestyä aihetta kulmasta, joka sivuaa pajalaisten omia mielenkiinnon kohteita. Pajan opetuskäyttöön sopivia elokuvia on varmasti tehty niin kalastuksesta, tiedemiehistä, arkkitehtuurista kuin autismin kirjostakin.

Opetukseen voi valmistautua pyytämällä osallistujia lähettämään lyhyen esittelyn itsestään, taustastaan, lempielokuvistaan ja mielenkiinnon kohteistaan. Jos järjestät pajaa jonkun yhdistyksen tai organisaation asiakkaille, kuten minä Omavoimalle, kannattaa työntekijöiltä onkia kaikki mahdollinen tieto tulevista pajalaisista. On myös hyvä ottaa selvää osanottajien mahdollisesta alaan liittyvästä aikaisemmasta kokemuksesta. Jollain saattaa olla esimerkiksi kokemusta musiikin äänittämisestä, valokuvauksesta tai näyttelemisestä ja joku on saattanut jo tehdä kavereidensa kanssa videoita tai lyhytelokuvia. Myös osallistujien mielenkiinnon jakautuminen luovaan sisällöntuottamiseen ja tekniseen käytännön tekemiseen kannattaa kartoittaa. Näin jokainen saa toimia itselle mieluisassa roolissa; vaikka tekeillä olevan elokuvan sisältö ja muoto eivät edusta omia mieltymyksiä, voi into osallistumiseen syntyä kameran operoinnista, äänittämisestä tai leikkaamisesta jonkun muun hoitaessa taiteelliset päätökset.

Luennoilla käsiteltävästä aiheesta kannattaa tehdä Powerpoint-esitys. Esitykseen pystyy helposti liittämään havainnollistavia elokuvanäytteitä, kuvia ja kaavioita. Erityisen hyödyllistä tämä on juuri AS-ihmisten kanssa työskenneltäessä, sillä Autismi Kirjon henkilöiden oppiminen tapahtuu usein visuaalisesti. Näytteillä on kaksi tarkoitusta: ne näyttävät esimerkin käsitellyn teorian soveltamisesta käytännössä, sekä luovat kuvallisia ja äänellisiä muistijälkiä. Ne liittävät opetettavaan tietoon tunnekokemuksen ja helpottavat ymmärtämistä, muistamista ja opitun hyödyntämistä.

Kannattaa muistaa, että AS-henkilöt voivat olla herkkiä vahvoja aistiärsyksiä kohtaan. Opetusmateriaalin ei kannata sisältää liian kovia ääniä, vilkkuvia valoja tai henkisesti raskasta kuvastoa, kuten raakaa väkivaltaa, kauhua tai graafista seksiä. Tähän vaikuttaa luon-

nollisesti jo osallistujien ikä ja elokuvien ikärajasäädökset. Jos huomaa jonkun osallistujan kokevan opetusmateriaalin haastavaksi tai muuten rasittavaksi, kannattaa asiasta keskustella kahden kesken ja tarvittaessa vaihtaa materiaaleja. Esimerkiksi vuoden 2014 pajallani oli osallistuja, joka ei hyväksynyt uskonnon minkäänlaista kyseenalaistamista tai halventamista. Koska osa tulevista elokuvanäytteistäni sisälsi uskontokriittiseksi tulkittavia elementtejä, päätin vaihtaa ne kaikessa hiljaisuudessa toisiin. Opetusrungossa kannattaa siis olla joustovaraa siltä varalta, että osallistujista paljastuu vahvoja mielipiteitä joiden tahatonkin loukkaaminen saattaa aiheuttaa konflikteja. Näitä ominaisuuksia on saatanut paljastua jo ennen pajaa mahdollisiin osallistujiin tutustuttaessa, mutta pajaa suunniteltaessa ei kuitenkaan kannata rajoittaa itseään liikaa. Suunnitelmia ei kannata tehdä pajalaisia kohtaan liian varovaisesti tai alentavasti.

4.6 Opetustilat

Jos ohjaajalla on mahdollisuus vaikuttaa opetuksessa käytettävään tilaan, kannattaa tarkoitukseen valita mahdollisimman viihtyisä ja teknisesti tarkoitukseen sopiva tila. Hyviä opetuksellisia apuvälineitä ovat videotykki, liitu- tai tussitaulu, televisio, tietokoneet, stereojärjestelmä ja dokumenttikamera. Opetustilan ei kannata kuitenkaan muistuttaa liikaa koululuokkaa, sillä monilla autismin kirjon henkilöillä on kouluympäristöstä ahdistavia kokemuksia ja pajaympäristö kannattaa erottaa siitä mahdollisimman selkeästi. Mahdollisuuksien mukaan tilaan voi tuoda säkkituoleja, sohvia, nojatuoleja, julisteita, tauluja tai muita sisustuselementtejä luomaan rentoa ilmapiiriä.

Luokan on hyvä olla joka kokoontumiskerralla samalla tavalla aseteltu. Pajalaiset hakeutuvat todennäköisesti aina samoille paikoille ja kokevat muuttumattoman ympäristön opiskelun kannalta muutenkin turvallisemmaksi. Taukotila on tärkeä paikka jaksamisen kannalta. Tauoilla kannattaa tarjota pientä purtavaa, koska verensokerin lasku saattaa laskea keskittymiskykyä ja mielialaa AS-henkilöillä huomattavasti enemmän kuin neurotyypillisillä ihmisillä. Opetuskokonaisuudet kannattaa erottaa selkeästi tauoilla, jolloin jokainen pääsee rentoutumaan kahvikupin ääressä, jutustelemaan kaverin kanssa tai olemaan yksin ja rauhoittumaan jos siltä tuntuu. Omassa pajassamme käytiin taukojen aikana

monia antoisia keskusteluja, kun pajalaiset löysivät yhteisiä mielenkiinnon kohteita. Monesti keskustelu esim. arkkitehtuurista tai historiasta näytti niin nautinnolliselta, että tauon keskeyttäminen tuntui pahalta.

4.7 Kuvauskalusto, luvat ja sopimukset

Vaikka elokuvaa voi nykypäivänä tehdä lähes kuka tahansa älypuhelimellaan tai pienikoisilla ja suhteellisen halvoilla kameroilla, kuuluu ammattimaiseen tuotantoon oleellisesti ammattitasoinen kalusto. Ammattitasoisella tarkoitan manuaalisten, käsin tehtävien säätöjen mahdollisuutta. Manuaalisessa säädössä tekijä päättää haluamansa asetukset kuvaus- ja äänityskalustolle. Näin saadaan aikaan mahdollisimman hallittua ja tarkoitukseen sopivaa materiaalia. Kameran säätöjen tekeminen yhdessä pajalaisten kanssa tuo painoarvoa opetukselle, sekä luo vastuullisuutta ja hallinnan tunnetta. Puuhan teknisyyks ja sen vaatima keskittyneisyys voi myös olla mieluista osalle pajalaisista. Automaattisäätöjä voi käyttää tilanteen niin vaatiessa, mutta manuaalisuus on ehdottoman suotavaa elokuvallisen ilmaisun opettelun kannalta.

Jo kalustoa pajalaisille esiteltäessä kannattaa painottaa sen vastuullista ja huolellista käsittelyä. Koska kuvausvälineet ovat usein herkkiä ja kalliita, niitä tulee käsitellä kunnioituksella. Laitteiston oikeaoppinen käynnistys, säätöjen tekeminen ja sammutus kannattaa tehdä jokaiselle selväksi. Kameraa käsiteltäessä käyttäjän tulee olla tietoinen esimerkiksi siitä, kuinka kamera otetaan jalustasta irti turvallisesti ja kuinka linssi mahdollisesti vaihdetaan. Kysymiseen kannustaminen epäselvissä tilanteissa suoran toimimisen sijasta kannattaa alusta asti ja ennen vaativimpia toimenpiteitä ohjaajan on hyvä tulla viereen varmistamaan, että kaikki sujuu turvallisesti. Kaluston säilytyspaikan, oikeaoppisen pakkauksen ja esimerkiksi akkujen latauspaikkojen tulisi olla jokaisen tiedossa, tai jätettävä suosiolla ohjaajien vastuulle. Kuitenkin, mitä enemmän pajalaisille uskaltaa antaa vastuuta, sitä enemmän heillä on mahdollisuuksia saada pajalla onnistumisen elämyksiä.

On hyvä ottaa selvää, ovatko osallistujat ja kalusto vakuutettuja järjestävän tahon toimesta ja jos näin ei ole, huolehtia vakuutuksista. Jonkunlainen vakuutus tai turva kalliille kalustolle ja vielä kalliimmille osallistujille on melkein pakollinen, sillä kuvauksissa

erityisesti kalusto saattaa kärsiä varomattoman käsittelyn tai vahinkojen takia. Omavoi-man pajalla kamera teki pariin otteeseen lattian kanssa tuttavuutta jalustalta poistettaessa, kestäen onneksi tiputukset. Omatoimista kaluston käsittelyä kannattaa valvoa ja säädellä osallistujien kykyjen ja taitojen mukaan. Toiminnallisessa ympäristössä haavereilta ei kuitenkaan voi välttyä ja niihin kannattaakin varautua ennalta vakuutuksilla, sekä suhtautua niihin osana oppimiskokemusta ja vastuullisuuden ja keskittymisen opettelua.

Järjestävän tahon kanssa kannattaa tehdä sopimus pajassa tehtyjen elokuvien tekijänoikeuksista. Näin vältetään sekaannuksilta tulevaisuudessa ja kummatkin osapuolet (työryhmä ja tilaaja) tietävät, mitä valtuuksia heillä on elokuvien esittämiseen ja levittämiseen. Samalla varmistetaan, että kaikki elokuvan tekijät ovat tietoisia mahdollisesta levityksestä tai muusta käyttötarkoituksesta ja sallivat sen.

4.8 Pajan aloitus

Pajalla sisäistettävän tiedon määrä on suuri ja ympäristö sekä ihmiset uusia. Mahdollisimman pehmeä lasku opetukseen poistaa pelkoja omasta pärjäämisestä ja muihin tutustuminen luo turvallisen ilmapiirin. Ensimmäisellä kokoontumiskerralla kannattaa varata aikaa tutustumiseen. Jos vapaata keskustelua syntyy, sitä kannattaa ruokkia eikä kiirehtiä aloittamaan opetusta. Pajalla tapahtuva sosiaalinen verkostoituminen ja vertaistuki voi olla monelle suurin syy tulla paikalle ja tärkein kokemus, jonka he pajasta saavat. Samalla ohjaaja näkee paremmin, millaisia persoonia pajalaiset ovat sekä miten he toimivat ryhmässä. Jo tässä vaiheessa on hyvä miettiä, missä kunkin vahvuudet, heikkoudet ja kannustuksen tarve ovat ja missä tehtävässä he saisivat parhaan pajakokemuksen.

Jotta paja lähtisi hyvin käyntiin, kaikilla tulisi olla selkeä kuva siitä, mitä ollaan tekemässä. Tuleva pajaohjelma on hyvä käydä läpi ja asettaa esim. tuloste siitä opiskelutilaan tai kirjoittaa se pysyvästi taululle. Pajan ohjaajien yhteystiedot ja yhteydenpitokäytännöt kannattaa myös hoitaa selväksi heti alussa. Jokainen voi luovuttaa ohjaajille yhteystietonsa, jolloin mahdolliset muutosilmoitukset ja muistutukset menevät oikeaan osoitteeseen. Kaikkia käytännön asioita ei kuitenkaan kannata eikä tarvitse käydä läpi heti ensim-

mäisellä kerralla. Informaatiota tulee muutenkin paljon sisäistettäväksi, joten esim. kuvauskalustoon liittyvät säilytys- ja käyttöohjeet kannattaa suosiolla käsitellä vasta silloin, kun niitä käytännössä tarvitaan.

4.9 Luennot ja harjoitteet

Olen koonnut opinnäytetyön liitteeksi listan pajalla opetettavista aiheista ja niihin sopivista harjoitteista (liite 2). Sen sisältö pohjautuu omiin pajoihimme ja niissä tehtyihin harjoitteisiin. Olen koonnut opetettavat asiat mahdollisimman kattavasti ja sillä oletuksella, että osallistujat ovat motivoituneita ja oppimiskykyisiä: sama lista voisi toimia hyvin myös neurotyypillisille osallistujille. AS-oppilaiden kanssa voi kuitenkin olla tarpeellista tehdä opetuksellisia painotuksia ryhmän vaatimusten mukaan. Jos valmistaudut pitämään omaa elokuvapajaa ja listasta mielestäsi puuttuu jotain, tai haluat sinne jotain lisätä, tee niin. Kaikkia pajan luennoilla käsiteltyjä asioita ei myöskään tarvitse hyödyntää harjoitteissa, eikä niiden hallitseminen vaikuta olennaisesti pajan onnistumiseen.

5 PAJALAISTEN KOKEMUKSIA

Kun mietin onnistumistani ohjaajana ja pajan hyötyä osallistujille, tärkeimmäksi kriteeriksi nousee pajalaisten oma kokemus. Suoritin vuoden 2015 dokumenttipajan osallistujille kyselyn, johon vastasi viisi seitsemästä osallistujasta. Halusin myös tuoda esille yksilöllisempää näkökulmaa, joten haastattelin erikseen kolmea pajan osallistujista: Jaanaa, Virveä ja Jarkkoa (nimi muutettu). Kyselyn ja haastatteluiden avulla toivon voivani kehittää ymmärrystäni AS-henkilöistä, kykyjäni pajan järjestäjänä, sekä antaa avaimia siihen myös tämän työn lukijalle.

5.1 Osallistujakysely

Kysely sisälsi 20 monivalintakysymystä sekä vapaan palautteen osion. Vastausvaihtoehdot olivat joko sanallisia väittämiä tai arvostelua asteikolla yhdestä viiteen. Kysymykset ja vastaukset löydät liitteistä (liite 3). Halusin kartoittaa osallistujien kokemusta erityisesti elokuvakasvatuksen ja kuntoutuksen näkökulmista. Halusin myös palautetta itselleni ja ohjaajatoverilleni toiminnastamme.

Suurimmat syyt pajalle tulemiseen olivat sosiaaliset suhteet ja kiinnostus elokuvaan. Ryhmähenki koettiin erittäin hyväksi tai hyväksi, taukoja oli kaikkien mielestä tarpeeksi ja pajaan osallistuminen oli kaikkien oma päätös. Nämä seikat näkyivät mielestäni käytännössä pajan leppoisassa ja motivoituneessa tunnelmassa, sekä tauoilla käytävän keskustelun avoimuudessa.

Kolme viidestä oli sitä mieltä, että kaksi kertaa viikossa olisi sopiva kokoontumistahti, kun taas kaksi viidestä toivoi yhden kokoontumiskerran tiheyttä. Sopiva pajakerran pituus oli neljän vastanneen mielestä kolme tuntia, yksi olisi toivonut kahden tunnin pituutta. Oma neljän tunnin pajakestomme oli siis myös osallistujien mielestä liian pitkä. Kymmenen pajakertaa koettiin riittäväksi määräksi, vaikkakin yksi osallistuja koki ajan loppuneen kesken ja olisi toivonut enemmän kokoontumisia. Kerralla opetettavien aiheiden määrä oli suurimman osan mielestä sopiva, kaksi aihetta kerrassa, ja vain yksi osallistuja toivoi yhtä aihetta per kerta. Tulokseen vaikutti varmasti se, että neljän tunnin pajalla ja

kahden ohjaajan voimin pystyimme opettamaan kahta aihetta samaan aikaan ja vaihtamaan ryhmiä pajapäivän puolivälissä. Kahden aiheen opettaminen kokoontumiskerrassa ja harjoitusten tekeminen edellyttää mielestäni näitä olosuhteita.

Suurin osa ei kokenut pajaa henkisesti kuormittavaksi, vastaukset olivat yhden ja kahden välissä asteikolla yhdestä viiteen. Yksi vastaajista oli asettanut kuormittavuudeksi neljä. Kysyin myös pajan vaikutusta arjen toimintakyvyn lisäämisessä. Vastaukset jakautuivat halki asteikon: yksi ei kokenut lainkaan lisäystä jaksamiseen, kaksi vastasivat saaneensa hiukan tai kohtalaisesti apua ja kaksi olivat antaneet korkeimman arvosanan. Koin vastaukset positiivisiksi pajan tavoitteiden kannalta, koska lähes kaikki olivat saaneet jonkinlaista lisäystä jaksamiseensa ja kaksi osallistujista kertoivat saaneensa hyvin paljon apua.

Pajalaiset olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä tehtyihin dokumentteihin ja kokivat pystyneensä vaikuttamaan niiden sisältöihin, vastaukset asettuivat asteikolle kolmen ja viiden väliin, viiden ollessa erittäin tyytyväinen. Ohjaajat ja opetuksen laatu saivat arvosanat neljä ja viisi. Yksi viidestä osallistujasta on jatkanut elokuvien tekoa myös pajan jälkeen ja yksi on jakanut elokuvan tekemisen tietoutta kavereille. Opintojen jatkaminen syventävässä pajassa kiinnostaisi neljää osallistujaa viidestä ja muille pajaa suosittelisivat kaikki viisi vastanneista.

5.2 Haastattelut

Jaana, 42, on aikuisiällä diagnosoitu ADHD AS-piirteillä, vaikka oireet ovat olleet nähtävissä jo 10-vuotiaasta. Oireet ovat vaikuttaneet mm. kykyyn hoitaa arjen asioita. Jaana kokee mm. olevansa huono pitämään puoliaan virastoissa ja on opetellut löytämään hankalissa tilanteissa jonkun, joka tekee asian hänen puolestaan. Kaikkeen tähän kuluu kuitenkin paljon energiaa. (Jaana, haastattelu 1.3.2016.)

Kun on ollut ihmisten kanssa paljon tekemisissä niin mä oon hyvä löytämään sen ihmisen joka tekee mun puolesta sen ikävän asian ja mä teen sitten sille jonkun palveluksen. Mut siihen menee ihan hullun paljon energiaa. Mä saatan viikon tehdä töitä et saan yhden puhelinsoiton jotain kautta hoidettua. Sit jää niin paljon asioita hoitamatta. Ja mustahan ei kukaan pääl-

lepään usko. Joka paikassa mä oon joko liian terve tai liian hullu. Mut koskaan mä en oo siinä kohdassa et mua voitais auttaa. (Jaana, haastattelu 1.3.2016.)

Jaana (1.3.2016) ihmettelee, miksi nykyaikana diagnoosia ja tukea ei ole voinut saada aikaisemmin. Aspergerin ja ADHD:n vaikeudet ovat johtaneet aiemmin päihdeongelmiin, sairaalahoitoon ja vankilatuomioon. Nykyään Jaana käy terapiassa ja Omavoiman valmennusryhmissä. Kuitenkin tukipalveluita aikuisille AS-henkilöille on Jaanan mielestä liian vähän. (Jaana, haastattelu 1.3.2016.)

AS-oireistoon liittyvistä tunne-elämän hankaluuksista ja kokonaisuuksien hahmottamisesta Jaana kertoo:

Mä nään aspergeriuden tunneongelmat silleen että mä nään kyllä tunteet muissa ihmisissä mut mä en tunnista omia tunteita. En mä tiedä onko mun hyvä vai huono vai mitä, kun vasta jälkeenpäin. Näkisin sen silleen että enemmän se on omien tunteiden tunnistamista reaaliajassa. Mä oon aina sanonu että mun tarvii tehdä niin sitten mä tiedän tykkäinkö vai en. (Jaana, haastattelu 1.3.2016.)

(Kokonaisuuksien hahmottamisesta) ...*Mä oon ittestäni miettiny et mä tajuan kuiteski tosi isoja juttuja. Mut sit viime aikoina oon miettiny että tajaukohan mä sittenkään? Mä tajuan asioita vähän eri tavalla kun jotkut kaverit. Mutta tommonen asioiden yhteensovittaminen, että mähän saan kyllä haettua tietoa ja tällai mut mä en saa sitä paperille laitettua ku mä en tiedä mistä mä alottaisin. (Jaana, haastattelu 1.3.2016.)*

Jaana (1.3.2016) pitää kulttuuritoimintaa tärkeänä kuntoutuksen kanavana. Hän on itse oppinut näyttelytunneilla vuorovaikutustaitoja, sekä joutunut peilaamaan omia tunteitaan ja niiden ilmaisutapoja. (Jaana, haastattelu 1.3.2016.)

Kulttuurin asema tupataan helposti unohtamaan ku on kaikkee muutaki tärkeätä. Se on kamalan tärkeä asia. Kaikenlainen kulttuuri tuo erilaisia asioita ihmisyydestä, sitäkin kautta pääsee peilaamaan eri tavalla. Sitten kun mahdollisuudet on kuitenkin heikommalla, on se sitten mistä syystä vaan, yliherkkyyksistä tai vastaavista, niin sehän on mahtavaa että pääsee tekeen tavallisia asioita tavallaan vaikka on jotain rajoitteita. Se on sitä henkistä pääomaa mitä tänä päivänä ei niin paljon valitettavasti painoteta. Mulle on ihan sama mitä se on, periaatteessa, pääasia että pääsee tekeen ja kokeen ja kattelee erilaisia juttuja. (Jaana, haastattelu 1.3.2016.)

Elokuvantekeminen on hyvä keino tutustua tekemisen ohella koska siihen liittyy monenlaista toimintaa ja oletettavasti jokasella on joku vahva puoli, joku mitä haluaa oppia tai osaa jo. Siinä on ne vaihtoehdot niin laajat et sillai käy kaikille: kaikkien ei tarvii haluta esiintyä tai muuta, et siin on monta juttua. Jos se olis vaikka näytelmä, se olis sit vaan sitä esiintymistä ja se lähtis vähän eri kohdalta. Ja sit tollasen uuden oppimisen sivussa saat-taa naurattaa vähän enemmän ja kaikkee muuta. (Jaana, haastattelu 1.3.2016.)

Virvellä, 25, on AS-diagnoosi. Virve kokenut itsensä usein ulkopuoliseksi ryhmässä ja kokee sosiaaliset tilanteet ”normaalien” ihmisten kanssa vaikeina (Virve, haastattelu 1.3.2016). Omavoiman ryhmässä Virve on löytänyt kaveripiirin, joka ymmärtää ja kuuntelee.

Mä oon hirveesti ulkopuolella. Joskus yritän olla porukassa mukana ja tehdä mut sit tulee sellanen olo etten mä oikeen pysy mukana ja sit kaikki toimii ihan semmosissa omissa pienissä klikeissa. Tulee sellanen vajaaälysempi olo ns. ”normaalien” kanssa. Mulla on ensinnäkin keskittymisvaikeuksia ja mulla on muutenkin sosiaalisesti niin vaikeeta välillä ihmisten kanssa, niinkun mun nykyssä koulussakin: mä yritän olla siellä normaalisti mut jotenkin mä vaan jään siellä ulkopuoliseksi, silleen että en tiä mitä mä teen. Sit kun porukka jakaantuu kahtia, toiset menee kahville ja toiset tupakalle, tulee sellane ”mihin mä meen mihin mä meen” ja sit mä jään seisoon siihen tyhmänä. Tollasta pientä. Tuntuu että kaikki muut menee niin automaattisesti ja mä joudun miettimään et ”askel, askel, askel”. Muut on automaattisia, mut mä joudun miettimään paljon ni se häiritsee paljon. (Virve, haastattelu 1.3.2016.)

Omavoimassa pääsee helposti mukaan, siellä voi aina mennä johonki porukkaan eikä tarvi miettiä et uskallanksmä mennä tonne vai en. Pajalla ja muutenki Omavoimalla oli erilaista, siellä uskaltaa tehdä kun kaikki tietää sun diagnoosin ja taustan jos tekee jotai väärin et ne ei heti tuomitse et onko toi ihan pöljä. (Virve, haastattelu 1.3.2016.)

Elokuvien tekeminen on aina kiinnostanut Virveä, mutta normaalissa ympäristössä se on tuntunut mahdottomalta (Virve, haastattelu 1.3.2016). Omavoiman leffapajassa Virve ohjasi toisen dokumenteista. Myös pajan tuoma sosiaalinen tuki auttoi jaksamaan vaikeassa elämäntilanteessa.

Elokuvat on silleen kiinnostanu aikasemmin et mitenköhän niitä tehdään, mut sit on tullu sellanen niinkun kaikissa muissakin jutuissa et ”en mä kuitenkaan osais tehdä niitä”. Mut sitkun tuli tollanen leffaryhmä, tuntu et ker-ranki mulla olis joku mahdollisuus tehdä. Oon aina aatellu et haluisin kokeilla tota ohjaamista ja toi oli hirveen hyvä mahdollisuus siihen. Oon huomannu

että oon alkanu nykyään miettii ku katon elokuvia et miten ne on tehneet ton scriptin tohon ja millon ne käyttää sitä greenscreeniä. (Virve, haastattelu 1.3.2016.)

Menin sinne ryhmään ja olin alussa hirveen masentunu mut oli kiva että näin kavereita. Mä juttelin Jaananki kaa ja sanoin sille suoraan mikä mulla oli ja se oli heti tukemassa. Se autto jatkamaan, tuli sellanen uus into jatkaa elämää. Paja tuli tosi hyvään saumaan. Tällane paja tuo aina sisältöä elämään ja kyllä se on aina hyvästä että on vähän tällasta kulttuuria. Ei tällasta hirveesti oo, ja varsinkin kun on näitä Asperger-piirteitä niin ei oikeen pysty oppimaan isommassa ryhmässä normaaliporukan kanssa. (Virve, haastattelu 1.3.2016.)

Jarkko, 18, on kärsinyt nuoruusiällä vakavasta masennuksesta. Lapsuus ja ala-aste olivat onnellista aikaa, mutta murrosiän ruumiilliset ja henkiset muutokset sekä ihmissuhde- ja tunne-elämän vaikeudet aiheuttivat masennuksen, jonka takia Jarkolle määrättiin vahva lääkitys. AS-diagnoosin Jarkko sai kolme vuotta sitten. (Jarkko, haastattelu 8.3.2016.) Jarkko kertoo:

Myöhäisala-aste oli elämän kulta-aikaa, olin koko ajan äänessä ja tykkäsin vitsailla. Sain AS-diagnoosin 8. luokalla, sitä ennen sitä epäiltiin myös ala-asteella. 11-vuotana luin kaikki Mika Waltarin historiaromaanit. Mullaan ei oo sellasta, etten mä osais. Jos mä haluaisin, mä voisin hyvin opiskella ja saada hyviä arvosanoja, mullon vaan ollu koko yläaste yhtä ihmishuhdedraamaa. (Jarkko, haastattelu 8.3.2016.)

Jotkut Aspergerit on vähän enemmän sillee autistisia, mut mulla se ei aiheuta sitä. Enemmänki masennus on vaikuttanut mun yksityiselämään. Kuu-dennen luokan syksy oli tosiaan elämäni parasta aikaa. Olin yhteen kaveristani hyvin ihastunut. Sitä kiinnosti just samat jutut historiasta, maailmankulttuurista jne. (Jarkko, haastattelu 8.3.2016.)

Jarkko kokee itsensä sukupuolineutraaliksi ja vierastaa perinteisiä ”miehen ja naisen rooleja”. Oman kehon muutokset murrosiässä saivat hänet tuntemaan olonsa epämukavaksi (Jarkko, haastattelu 8.3.2016).

Äänen madaltuminen loi mulle ongelmaa identiteetin kanssa, en mä tuntenu olevani oma itteni, mä kuulostin mieheltä ja en kokenu itteeni mieheks. Olin ennen altto, vähän feminiininen ja se sopi mun identiteettiin ja matalampi ääni loi mulle vierastusta itteeni. . (Jarkko, haastattelu 8.3.2016.)

Samoihin aikoihin osuivat ihmissuhde-elämän vaikeudet ja niistä seurannut masennus, sekä vihan tunne, joka oli päällä vahvasti myös Jarkon tullessa elokuvapajaan. Ongelmat

olivat päässä jatkuvasti. Omavoimasta Jarkko löysi vertaistukea ja kaveripiiriin jolle jutella. Sitten vahvaa masennuslääkitystä on vähennetty ja Jarkko on alkanut taas tuntea elävänsä, vaikka onnelliseksi hän ei vieläkään itseään koe. (Jarkko, haastattelu 8.3.2016.)

Jarkko ohjasi pajalla toisen dokumenteista ja oli mukana myös toisessa, jossa käsiteltiin AS-henkilön sosiaalista ahdistusta ja kiinnostuksenkohteita.

Leffaryhmä auttoi mua aivan merkittävästi. Siellä mä sain olla pois tästä (elämäntilanteesta). Se oli hyvä että se oli niin usein ja kesti niin pitkään, etten mä ollu yksin huoneessani miettimässä. Mä oon ikuisesti Virvelle kiittollinen siitä, miten se auttoi mua, se ymmärs miltä musta tuntui ja osas auttaa. Tutustuin Virveen Omavoimassa ja juteltiin lisää leffaryhmässä. Itseasiassa meillä on Whatsappissa oma leffaryhmän keskusteluryhmä, jossa jutellaan asioista. (Jarkko, haastattelu 8.3.2016.)

Jokaisella haastatellulla on yksilöllinen tausta ja Aspergerin oireyhtymän haasteet ilmevät heissä eri tavoin. Yhteistä on kuitenkin ongelmien liittyminen tunne-elämään ja sosiaalisiin vuorovaikutustilanteisiin, eikä niinkään kognitiivisiin kykyihin. Juuri näiden osa-alueiden tukemiseen ja kehittämiseen kulttuuritoiminta on haastateltujen mielestä erittäin hyvä väline. Elokuvapaja koettiin merkittäväksi tueksi, joka osui ajallisesti juuri oikeaan kohtaan vaikean elämäntilanteen keskelle. Haastattelujen perusteella uskon, että kuntouttavan kulttuuritoiminnan tarjoaminen vaikeassa elämäntilanteessa oleville AS-henkilöille on muun tukitoiminnan ohella merkittävä tekijä toimintakyvyn ja elämänlaadun parantamisessa. Haastattelun kysymykset ovat opinnäytetyön liitteenä (liite 4).

6 POHDINTA

Lähtiessäni tekemään opinnäytetyötäni minulla oli vahva tunne siitä, että olen ”hyvällä asialla”, tutkimassa aihetta, josta on konkreettista ja mitattavaa hyötyä tietyn ihmisryhmän elämänlaadun parantamiseen. Silti yllätyin, kuinka suuri vaikutus tukitoiminnalla, kuten Omavoiman järjestämällä palveluilla, tai pari kertaa viikossa järjestettävällä pajalla on AS-ihmisten jaksamiseen. Pajalla tekemieni huomioiden, saamani palautteen ja käymieni keskustelujen perusteella lähes jokainen osallistuja koki merkittävää hyötyä toiminnasta. Loppujen lopuksi kyse ei ole elokuvasta, kameran operoinnista, leikkauksesta, tai käsikirjoituksesta. Kyse on toisen ihmisen läsnäolon ja tuen voimasta, sosiaalisesta tukiverkosta. Kyse on onnistumisen elämysten jakamisesta, hyväksytyksi tulemisesta, sekä itsensä ja toisten ymmärtämisestä. Siitä vapauttavasta tunteesta, joka joskus kohtaa luovan työn tekijän, kun jokin sanomaton sisällä on löytänyt muotonsa ja näkymätön on tehty näkyväksi. Elokuva on väline tällaisten elämysten tuottamiseksi.

Käytännössä pajan järjestäminen on näitä yleviä sanoja raskaampaa (onneksi usein myös hauskeempaa) ja toivon antaneeni oman kokemukseni pohjalta joitain ajatuksia siitä, kuinka pajan vetämistä voi lähestyä. Tärkeimpinä pidän hyvän valmistautumisen ohella kykyä kohdata pajalaiset ihmisinä eikä pelkästään diagnoosiensa summina, taitoa elää hetkessä, tarttua matkan aikana tuleviin mahdollisuuksiin ja korjata suuntaa tarvittaessa. Jokaisen AS-ihmisten kanssa työskentelevän ensimmäinen askel on ymmärtää asiakkaidensa erityisluonne, siis olla tietoisia diagnoosista ja siihen liittyvistä erityispiirteistä. Toivon myös antaneeni tähän tarkoitukseen kompaktin tietopaketin.

Jatkossa haluaisin kehittää opinnäytetyöni pohjalta laajemman oppaan AS-elokuvapajan vetämiseen, ”Pajanpitäjän oppaan”, jossa käsitteisin syvemmin ja kattavamman materiaalin pohjalta kuntouttavaa elokuvapajaa ja -kasvatusta. Tavoitteeni on tarjota opasta esimerkiksi Autismisäätiölle julkaisuksi, jolloin se tavoittaisi mahdollisimman monta aiheesta kiinnostunutta ja toisi käytännön hyötyä autismitouhoksen parissa työskenteleville.

Olen kokenut pajojen pitämisen palkitsevaksi ja kasvattavaksi työksi ja aion jatkaa niiden parissa työskentelyä ja kehittää osaamistani vetäjänä. Prizant (2015) sanoo autismin kirjjon kanssa työskentelevillä joko olevan luontainen kyky kohdata asiakkaansa tai ei. Hän kutsuu sitä ”se jokin-tekijäksi”, ”it-factoriksi” (Prizant 2015, 137). Uskon, että tämä kyky on vain toinen puoli kokonaisuudesta. Jokaisella on mahdollisuus kehittyä.

LÄHTEET

- Attwood, T. 2012. Aspergerin oireyhtymä lapsuudesta aikuisuuteen. Kouvola: Kehitysvammaliitto Ry
- Baron-Cohen, S. 2008. Autism and Asperger Syndrome (The Facts). New York: Oxford University Press
- Bergala, A. 2013. Kokemuksia elokuvakasvatuksesta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto
- Juusola, M. 2012. Levottomat aivot: ADHD ja Asperger vahvuuksina. Keuruu: Otava Oy
- Kerola, K., Kujanpää S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Juva: PS-kustannus
- Kovanen, M. & työryhmä 2013. Elokuvakasvatuksen opas. Keuruu: Koulukino Oy
- Laukkarinen, L. & Rüfenacht, M. 1998. Yhden asian mies: Asperger-lapsen kasvu aikuiseksi. Hämeenlinna: Kustannusosakeyhtiö TAMMI
- Prizant, B. & Fields-Meyer, T. 2015. Uniquely human: A different way of seeing Autism. New York: Simon & Schuster
- Wing, L. 1981. Asperger syndrome: a clinical account. Psychological Medicine. Cambridge University Press.
- Study uncovers why autism is more common in males. 27.2.2014. Tulostettu 19.12.2015. <http://www.sciencedaily.com/releases/2014/02/140227125236.htm>
- Jaana. 2016. Haastattelu 1.3.2016. Haastattelija Lamminmäki, V. Litteroitu. Tampere.
- Virve. 2016. Haastattelu 1.3.2016. Haastattelija Lamminmäki, V. Litteroitu. Tampere.
- Jarkko (nimi muutettu).2016. Haastattelu 8.3.2016. Haastattelija Lamminmäki, V. Litteroitu. Tampere.

LIITTEET

Liite 1. Tehtäväkysely

tehtäväkysely 14.4

14.4.2015 11.50

TEHTÄVÄKYSELY

Nimi: _____

Millaiset tehtävät sinua kiinnostavat dokumentissa?

Valitse niin monta kuin haluat. Merkitse tehtävän perässä olevaan mieluisin tehtävä numerolla 1, toiseksi mieluisin numerolla 2 jne.

Kuvaus ☐

Ohjaus ☐

Käsikirjoitus ☐

Äänittäminen ☐

Tuotantotehtävät eli käytännön asioiden organisointi ☐

Kameran edessä olo / oman tarinan kertominen ☐

Muu, mikä: _____

Dokumentti-ideoita tai muuta kerrottavaa:

Liite 2. Pajalla opetettavat aiheet

1(5)

Elokuvanteon taustatiedot

Monet lopputuloksen kannalta välttämättömistä työtehtävistä ja –vaiheista eivät näy valkokankaalla, vaan jäävät tavalliselle katsojalle täysin pimentoon. Tässä osuudessa raotetaan pajalaisille verhoa elokuvanteon takana olevista mekanismeista ja rakenteista sekä opetetaan jatkossa käytettävää termistöä.

- Mitä elokuva on? Elokuvan ja muiden liikkuvan kuvan teosten, esim. tv- ja videotuotannon ero
- Elokuvan tekemisen työvaiheet
- Työryhmän työnkuvat
- Elokuvanteon työvälineet

Elokuvahistoria

Pajan puitteissa ei ole aikaa syväluotaavalle historiikille, mutta nopea elokuvahistorian läpikäynti auttaa ymmärtämään taiteenlajin monimuotoisuuden ja kehityskulun. Omavoiman pajoissa osallistujat olivat erityisen kiinnostuneita historiasta ja luennon aikana syntyi mielenkiintoista keskustelua esim. eri aikakausien pukeutumisesta, ihmisten käyttäytymisestä ja tekniikan kehityksestä. Usein AS-oppijat haluavat myös ymmärtää syvällisesti opiskelemaisensa aiheen taustat ja luoda loogisen kehityskaaren nykytilaan johtaneille tapahtumille, ennen kuin jatkavat pidemmälle aiheessa.

Historian käsittelyn yhteydessä on luontevaa puhua myös elokuvan asemasta taiteenlajina, kuinka se ”seitsemäntenä taiteena” on yhdistelmä kuudesta muusta: kirjallisuudesta, maalaustaiteesta, kuvanveistosta, musiikista, arkkitehtuurista ja teatterista.

- Liikkuva kuva ennen elokuvaa
- Ensimmäiset elokuvat, niiden tekijät ja näytökset
- Kehitys mykkäelokuvasta äänielokuvaan
- Kehitys mustavalkoelokuvasta värielokuvaan
- Kehitys analogisuudesta digitaalisuuteen
- Elokuvan tyylisuunnat ja ilmaisullinen kehitys
- Elokuvan yhteiskunnallinen vaikutus, esim. poliittisesti tai ideologisesti motivoidut elokuvat

Kuvaus ja valaisu

2(5)

Tilanteen mukaan rajattu ja hyvin valaistu kuva kiinnittävät mielenkiinnon ja katsojan on helpompi uppoutua itse tarinaan. Kuvauksen luennosta ei kannata tehdä liian teknistä: tarkoitus on herättää kuulijoiden mielenkiinto elokuvauksen moniin ilmaisullisiin mahdollisuuksiin.

Tekniikasta ja säädöistä puhuttaessa opetusta kannattaa lähestyä pajalla käytettävän kaluston kautta ja näyttää samalla konkreettisesti, miten säädöt vaikuttavat kuvaan. Pajavetäjä voi esim. liittää kameran televisioon tai videotykkiin ja näyttää miten kuva muuttuu säätöjä tehdessä.

Säätöjä ja niillä aikaansaattavia tehokeinoja, kuten syväterävyyden vaihtelu, hidastukset tai yli- tai alivalotaminen, voidaan kokeilla itse käytännön harjoitteilla. Valaisua voidaan harjoitella hyödyntämällä luonnonvaloa ja tilasta löytyviä valaisimia, kuten pöytä- tai jalkalamppuja ja muita suunnattavia valonlähteitä. Usein näkyviä tuloksia saadaan aikaan jo heijastamalla olemassa olevaa valoa esimerkiksi valkoisen kapattai styroksilevyn kautta. Harjoitteet on hyvä niveltää ajallisesti mahdollisimman lähelle käsiteltäviä teoriaa, muuten opetettu sisältö voi jäädä liian irralliseksi.

- Elokuvassa käytettävät kuvakoot
- Kuvasuhteet
- Kuvan rajaaminen (kultainen leikkaus, liike kuvassa, rajaukselliset tehokeinot)
- Kameran liike ja siihen liittyvä sanasto
- Kameran säädöt (aukko, suljinaika, zoomaus, kuvausnopeus)
- Polttoväli ja objektiivit
- Suojaviiva ja sen käyttö
- Värilämpötilat
- Valaisun perusteet (esim. kolmipistevalaisun harjoittelu)

Äänitys ja äänisuunnittelu

Äänen merkitys elokuvan tunnelmalle ja informaation välittymiselle on huomattavan tärkeä. Epäselvästi äänitetty dialogi, kehnot ääniefektit sekä huonosti valittu tai asemoitu musiikki irrottavat katsojan näkemästään, kun taas hyvin tehty äänimaailma nostaa elokuvaan uppoutumisen huippuunsa.

Tätä voi havainnollistaa pajalaisille esimerkiksi katsomalla saman elokuvanäytteen eri musiikeilla sekä ilman ääntä ja pohtia, kuinka tunnelma ja koko sisältö voi muuttua kokonaan. Toinen tunnelmien luomista ja tunnistamista havainnollistava harjoite on äänien tekeminen livenä mykkäelokuvaan erilaisilla soittimilla, omalla äänellä tai millä tahansa ääntä tuottavalla esineellä.

Ääniefektejä voi myös luoda itse ja äänittää. Elokuvassa normaalielämästä tuttu ääni saattaa olla koostettu useista eri äänistä, jotka eivät välttämättä liity mitenkään itse kuvassa näkyvään tapahtumaan.

- Puomin käyttö ja mikrofonin suuntaus
- Äänittäjän asemointi kuvaustilanteessa
- Klaffin ja äänen synkronoinnin merkitys
- Äänentasojen tarkkailu
- Musiikin käyttö tehokeinona
- Ääniefektien käyttö tehokeinona
- Miksaus ja jälkityö

Leikkaus

Leikkauksen teoreettiset periaatteet ovat helposti opittavissa, mutta materiaalin käsittely käytännössä vaatii tietokoneohjelmistojen hallintaa sekä teknistä paneutumista. Tehokas opetus edellyttää pajalaisten käytössä olevia tietokoneita ja niihin asennettuja ohjelmistoja. Lisäksi tulee valita, mitä ohjelmistoa käyttää opettamiseen. Perustoiminnot ovat yleensä kaikissa ohjelmistoissa samat, mutta niiden aktivointi on ratkaistu eri tavalla. Monet ohjelmistoista ovat maksullisia ja tarkoitettu ominaisuuksiensa puolesta ammattilaisille, joten ne saattavat olla pajakäyttöön liian vaikeaselkoisia. Omavoiman dokumenttipajalla käytimme ilmaista, alun perin värimäärittelyyn tarkoitettua Davinci Resolve -ohjelmistoa, joka sisältää kattavat leikkaustyökäluut. Koska ohjelmisto oli ilmainen, pystyimme asentamaan sen usealle koneelle ja pajalaisten oli mahdollista ladata se myös kotikoneilleen.

Leikkausopetus vaatii muita osa-alueita enemmän kalustoa ja on niistä teknisesti vaativin, joten jo pajaa valmisteltaessa on hyvä tehdä päätös leikkausopetuksen määrästä ja tavoitteista. Jos opetus on materiaali-resurssien puolesta mahdollista toteuttaa yksilö- tai parityöskentelynä, kannattaa seuraavaksi pohtia osallistujien oppimisvalmiuksia ja keskittymiskykyä. Toistoa näin teknisen taidon opettelu vaatii joka tapauksessa, joten aikaa opetukselle sekä kertausta pitkin pajan kestoa tulisi järjestää.

- Jatkuvuuden luominen kuvassa
- Ajan muokkaaminen (aikahypyt, ajan hidastaminen tai nopeuttaminen)
- Rytmi
- Katseen suunta
- Reaktiokuvat
- Dialogin leikkaaminen
- Montaasi
- Värimäärittely

Ohjaus

4(5)

Ohjaajan rooli on vaativa: taiteellista näkemystään noudattaen ohjaaja on vastuussa teoksen ilmaisullisista ratkaisuksista yhdessä alueiden vastuuhenkilöiden kanssa. Hän myös ohjaa näyttelijöitä, sekä on mukana leikkaus- ja jälkityövaiheessa. Ohjaajalla tulisi olla mielessään kuva teoksen sisällöllisistä ja taiteellisista tavoitteista läpi tuotantoprosessin ja hyvät yhteistyötaidot tavoitteiden saavuttamiseksi työryhmässä.

Ohjaajana toimiminen on kaikista työtehtävistä vaikein, mutta samalla palkitsevin. Ohjaajana toimimisen tulisi ehdottomasti olla pajalaisen oma päätös. Jos pajavetäjät päätyvät ehdottamaan jotain pajalaisista tehtävään, kannattaa asiasta keskustella kunnolla suunnitellun ohjaajan kanssa ennen päätöstä. Yksin ei tarvitse pärjätä, vaan pajavetäjät tarjoavat tukea ja rohkaisua pitkin matkaa.

Koska yksi ohjaajan tärkeimmistä tehtävistä on näyttelijöiden ohjeistaminen, kannattaa luento- ja harjoitteisiin liittää myös esimerkkejä näyttelemisestä ja näyttelijänohjauksesta. Samalla voi kartoittaa pajalaisten halukkuutta esiintyä kameran edessä.

- Ohjaajan vastuualueet
- Näyttelijänohjaus
- Teatteri- ja elokuvanäyttelemisen ero
- Ohjaajan toiminta kuvauspaikalla
- Kuvaustilanteen komentokieli

Käsikirjoittaminen

Ideointi ja sen johdosta kirjoitettava käsikirjoitus ovat videoteoksen ydin. Ideointi on vapaata ajatuksenjuoksua: muodon, tarinan ja sisällön etsimistä, joka tehdään konkreettisesti näkyväksi käsikirjoitusvaiheessa. Käsikirjoittaminen on uudelleenkirjoittamista ja hiomista, eikä käsikirjoitus koskaan ole ensimmäisellä kerralla valmis.

Ideointia kannattaa pohjustaa jo pajan alkuvaiheessa. Pajalaisia voi rohkaista miettimään heti ensimmäisistä tapaamisista lähtien kiinnostavia aiheita, tarinoita, sekä toteutustapoja. Pajalaisiin tutustuttaessa heidän mielenkiinnonkohteistaan ja kokemuksistaan saattaa löytyä tarinoiksi työstettäviä aiheita. Kannattaa siis kuunnella osallistujia tarkkaan ja tarttua rohkeasti vihjeisiin, joita kanssakäyminen tarjoaa. Osallistujat eivät välttämättä itse ole tajunneetkaan, kuinka mielenkiintoisia elokuva-aiheita heidän arkielämästään saat-
taa löytyä.

5(5)

Ideoinnin apuna ja lämmittelyksi voi käyttää leikkejä ja pelejä, kuten improvisaatioharjoituksia tai brainstorming-menetelmiä. Omassa pajassamme etsimme yhteisiä kiinnostuksen kohteita harjoitteella, jossa jokainen kirjoitti itselle tärkeitä teemoja paperilapuille, jonka jälkeen tutkimme niiden yhtäläisyyksiä ja kehitteimme tarinoita niiden ympärille.

Pajalaisille voi tarjota kirjoitustyökaluksi esimerkiksi ilmaista Celtx-ohjelmaa, jolla formaattimuotoinen käsikirjoitus on helppo tehdä. Loppujen lopuksi formaatti ei ole kuitenkaan tärkein asia käsikirjoituksen opiskelussa ja pajan tarpeisiin riittää, kun käsikirjoituksesta tulee kaikille ymmärrettävä suunnitelma elokuvan sisällöstä.

- Ideointimenetelmät ja harjoitteet (esim. brainstorming, mind-map, improvisaatio)
- Käsikirjoitusformaatti
- Käsikirjoituksen rakenne (esim. kolmen näytöksen muoto)
- Henkilöiden suhteet ja roolit
- Dramatisointi

Tuotanto

Tuotanto käsittää sen taustatyön ja organisoinnin, joka mahdollistaa elokuvan kuvaamisen ja taiteellisten vastuuhenkilöiden keskittymisen omiin tehtäviinsä. Tuotannon tehtävien tärkeyttä ei tule aliarvioida. Ne muodostavat elokuvanteon kivijalan, jota ilman koko projekti luhistuu.

Hyvällä tuottajalla on organisointikykyä, käytännön järkeä ja suhteellisuudentajua, mutta samalla hän ymmärtää projektin taiteelliset tavoitteet ja pyrkii parhaansa mukaan luomaan olosuhteet ja ympäristön, jossa nuo tavoitteet täyttyvät mahdollisimman hyvin.

Pajan puitteissa tuotannon tehtävät ovat pääasiassa käytännönläheistä järjestelytoimintaa ja aikataulutusta. Kun käsikirjoitus on tehty, se puretaan kohtauksiksi ja listataan kuhunkin kohtaukseen tarvittava aika, rekvisiitta, näyttelijät, kuvauspaikat ja olosuhteet. Tämän jälkeen tehdään kuvausaikataulu ja hankitaan tarvittavat kuvausluvat, rekvisiitat ja muu tarpeisto. Tuotannon tehtäviä voidaan jakaa tarpeen mukaan pajaohjaajien ja ”tuottajan” välillä, tai pajaohjaajat voivat hoitaa ne kokonaan jos mukana ei ole halukkaita organisointihenkisiä pajalaisia.

- Käsikirjoituksen purkaminen eli breakdown
- Aikataulutus
- Roolittaminen eli casting
- Tarpeisto ja rekvisiitta
- Catering ja taukotoiminta

Liite 3. Osallistujakyselyn tulokset

1(7)

5/1/2016

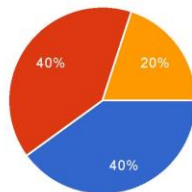
Pajakysely - Google Forms

walluthegreat@gmail.com ▼
Edit this form

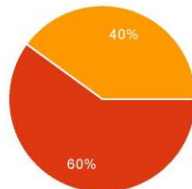
5 responses

[View all responses](#)[Publish analytics](#)

Summary

Mikä oli suurin syy ilmoittautua pajalle?

Kaverit ja sosiaaliset suhteet	2	40%
Kiinnostus elokuvaan	2	40%
Uusien asioiden kokeilu	1	20%
Osallistuminen ei ollut oma päätökseni	0	0%

Kuinka paljon uutta asiaa elokuvasta ja sen tekemisestä opit?

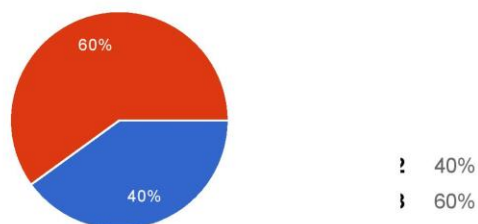
En juurikaan oppinut uutta	0	0%
Opin jonkun verran uutta	3	60%
Opin paljon uutta	2	40%

Onko pajakokemus vaikuttanut siihen, miten katsot elokuvaa nykyään?

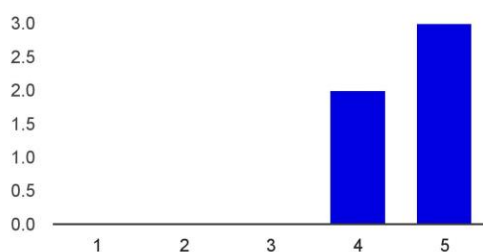
2(7)

5/1/2016

Pajakysely - Google Forms

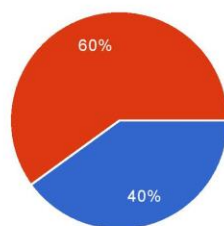

Kuinka tyytyväinen olit ohjaajiin ja opetukseen?

Todella tyytymätön: 1	0	0%
2	0	0%
3	0	0%
4	2	40%
Todella tyytyväinen: 5	3	60%

Monta kokoontumiskertaa viikossa jaksaisit käydä pajalla?

1 kerta viikossa	2	40%
2 kertaa viikossa	3	60%
3 kertaa tai enemmän	0	0%

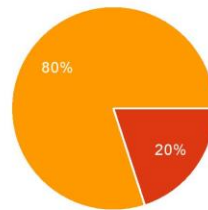
Mikä on mielestäsi sopiva pajakerran pituus?

1 tunti	0	0%
2 tuntia	1	20%

3(7)

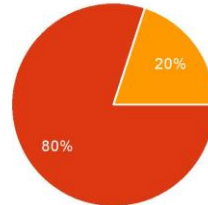
5/1/2016

Pajakysely - Google Forms

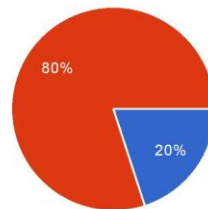
3 tuntia	4	80%
4 tuntia	0	0%

Riittivätkö 10 kokoontumiskertaa opetukseen ja dokumenttien kuvaamiseen?

Kokoontumiskertoja oli liikaa	0	0%
Kokoontumiskertoja oli sopivasti	4	80%
Aika loppui kesken, kokoontumiskertoja olisi tarvittu enemmän	1	20%

Oliko opettavien aiheiden (2 aihtta per kerta) määrä sopiva?

Yksi aihe per kerta olisi parempi	1	20%
Kaksi aihtta per kerta on sopiva	4	80%

Oliko taukojen määrä sopiva?

4(7)

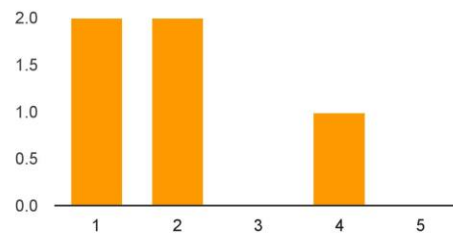
5/1/2016

Pajakysely - Google Forms

Kyllä 5 100%

Ei, taukoja olisi voinut olla enemmän 0 0%

Kuinka kuormittava paja oli sinulle henkisesti työmäärältään?

Ei ollenkaan kuormittava: 1 2 40%

2 2 40%

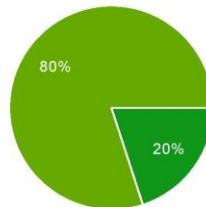
3 0 0%

4 1 20%

Hyvin kuormittava: 5 0 0%

Mikä oli helpointa, mikä vaikeinta? (tähän ei ole pakko vastata)

Olisitko halunnut opiskella enemmän jotain osa-aluetta?

Ohjausta 0 0%

Leikkausta 0 0%

Kuvausta 0 0%

Käsikirjoittamista 1 20%

Äänitystä 0 0%

Tuotantoa 0 0%

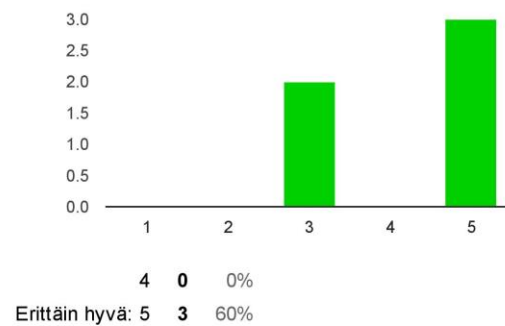
Elokuvahistoriaa 0 0%

Opetusta oli sopivasti kaikista osa-alueista 4 80%

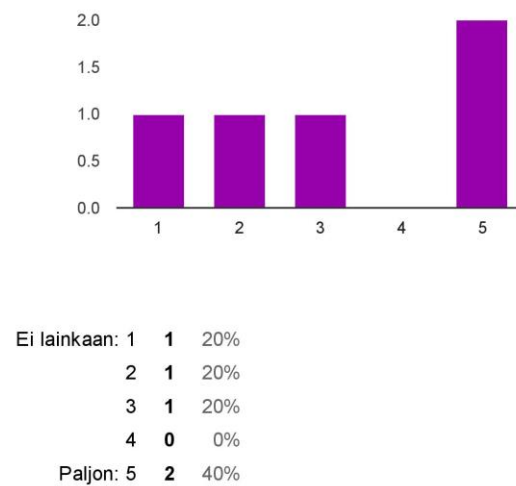
6(7)

5/1/2016

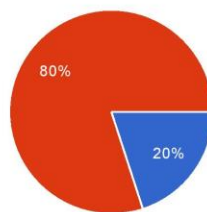
Pajakysely - Google Forms

Koitko pajalla käynnin lisäävän jaksamistasi arjessa?

Oletko jakanut pajassa saamiasi oppeja eteenpäin esim. kavereille?

Olen	1	20%
En ole	4	80%

Oletko tehnyt elokuvia tai videoita pajan jälkeen?

Olen	1	20%
En ole	4	80%

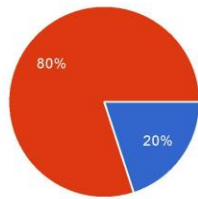
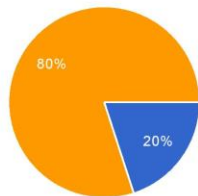
<https://docs.google.com/forms/d/1tc523B5-4lbpwJ41RU6wzFWA0pTJLMzCvjAjFFhJAu/viewanalytics>

6/8

7(7)

5/1/2016

Pajakysely - Google Forms

Suosittelisitko pajaa muille?**Olisitko kiinnostunut oppimaan lisää osallistumalla esim. syventävään elokuvapajaan?**

Vastaus	Määrä	Prosentti
En olisi	1	20%
En ole varma	0	0%
Olin	4	80%

Vapaa palaute: Parannusehdotuksia, terveisiä ohjaajille?**Number of daily responses**

Liite 4. Haastattelun kysymykset

1. Kerro vähän taustastasi: koulusta, diagnoosin saamisesta ja kuinka päädyit Oma-voimalle ja elokuvapajalle?
2. Miten AS-diagnoosi on vaikuttanut elämääsi? Miten se ilmenee sinussa?
3. Mitä mieltä olet Aspergeriyteen liittyvästä oireistokuvauksesta, onko se paikkansapitävä?
4. Mitä mieltä olet kuntoutuspalveluista, esimerkiksi niiden tarjonnasta ja tasosta?
5. Mikä on suhteesi kulttuuriin ja erityisesti elokuvaan?
6. Mitä mieltä olet kuntouttavasta kulttuuritoiminnasta?
7. Oliko pajasta sinulle hyötyä? Mikä oli tärkein asia, mitä sait pajalta?
8. Onko sinulla vielä jotain mitä haluaisit sanoa, kuten palautetta tai kehitysideoita?